

VIGILIA

VI. ÉVFOLYAM
1940 OKTÓBER

TARTALOM:

**POSSONYI LÁSZLÓ: A KELETI MAGYARSÁG KERESZTAPJA
MAGYAR BAROKK HUMANISTÁK
VERANCSICS ANTAL (1504—1573)**

MÉCS LÁSZLÓ: Forgószinpad,
Vadászkunyhóban gyertya ég
(versek)

CHARLES PÉGUY: Gondolatok

SIK SÁNDOR: Júniusi körte, Régen,
régén, Szellősuttogás
(versek)

BÓKA LÁSZLÓ: József Attila
élete és életműve

G. K. CHESTERTON: A modern
Manicheus, A szerelem néma
barátja (versek)

KÜRTHY MIKLÓS: A kalauz

VÉGH GYÖRGY: Mint a zsenge
őzsutának . . . (vers)

HOLLÓ ERNŐ: Erdélyi városok
(versek)

IJJAS ANTAL: Külvárosi éjszaka (regény)

KÖNYVEK

LOVASS GYULA: Két erdélyi regény (Wass Albert: Csaba, Karácsony Benő:
Utazás a szürke folyón) — **RAICS ISTVÁN:** Idegen igában — **VERŐCZY IMRE:**
Titokzatos magas erők — **GIOVANNI PAPINI:** Az én Itáliám

SZERKESZTI:

POSSONYI LÁSZLÓ ÉS IJJAS ANTAL

VIGILIA

MUNKABIZOTTSÁG:

HARSÁNYI LAJOS, SIK SÁNDOR, MÉCS LÁSZLÓ
ARADI ZSOLT, HORVÁTH BÉLA, JUST BÉLA, RÓNAY GYÖRGY

FŐSZERKESZTŐ:

POSSONYI LÁSZLÓ

Megjelenik havonta 15-én, évi 500 oldal terjedelemben

Előfizetési ára egy évre belföldön 10 pengő, félévre 5 pengő. Külföldre :
Romániában 400 lei, Szlovákiában 60 korona, egyéb külföldön 12 pengő.

Vállalatoknak
évi előfizetési díj 40 pengő.

Egyes szám ára 1 pengő.

Főbizományos: Cserépfalvi, Budapest, IV. kerület, Váci-utca 10. szám.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, IV., Kecskeméti-utca 2.
Telefonszám: 38—44—10. Postatakarékpénztári csekkszámja száma: 20.668.

Minden cikkért szerzője felelős.

Kéziratokat nem adunk vissza.

A VIGILIA példányonként kap-
ható minden könyvesboltban.

POSSONYI LÁSZLÓ :

A KELETI MAGYARSÁG KERESZTAPJA

*„Ambár eltávozott tőlünk, még mindig
uralkodik rajtunk“.*

Temesvári Pelbárt (XV. század.)

*„Nagy lovon ül a nagy férfi,
Arca rettentő felséges,
Korona van a fejében,
Sárányból, kővel ékes,
Jobb kezében, mint a villám,
Forgóldik csatabárdja,
Nincs halandó, földi gyarló
Féreg, aki ezt bevárja.“*

(Arany János: Szent László.)

A magyar népművészet tarkaságát, rendkívüli változatos-
ságát és eredetiségét annak a sok keleti néptörzsnek is kö-
szönhetjük, amely a magyar honfoglalás után nálunk hazát
nyert. Ezek a törzsek, bár fegyverrel indultak hazánk ellen,
bölcs politikát folytató Árpádházi királyaink megértése foly-
tán rendre otthont nyerhettek a Kárpátok övezte országban.
A nagy keleti népvándorlás utóhullámai mindig Magyar-
ország erején törtek meg, de aki ezekből a nomád népekből
megmenekült az öldöklő csaták után és felvette a keresztsé-
get, az Hungária védelme és anyai palástja alá került. Az
előbb még vad népek sorra letelepültek. Az Árpádok, külö-
nösen Szent László és Könyves Kálmán még a mohamedán
izmaelita falvakat is megkeresztelték, de falvaik felét magyar
falvak lakosságával cserélték ki és megtiltották, hogy ezek az
izmaeliták egymást között házasodjanak. A végvári életre
rendelt magyarság örökösen fogyott a rettentő csatákon, mi-
közben Európa bástyája volt nyugat felé. A fogyó magyarság
népi erejét azonban a tudatos faji politikát űző Árpádok a ke-
leti néptörzsek beolvasztásával állandóan erősítették és nap-
kelet népének magyarsága, arcának barnasága, művészetének
pompája nem halványulhatott el a sok nyugati vérelem be-
szivárgása közben sem az okos telepítések folytán.

Erdély magyarságának még tarkább az arca, mint az
anyaországénak. A hegyes völgyes táj számtalan apró meden-
cére, völgyeségre, folyómentére oszlik s csak az tudja, mennyi
külön pompája, színe, íze van a bihari, szilágysági, kalota-
szegi, mezőségi, torockói, udvarhelyi, háromszéki, csíki,
brassói csángó és végül a moldovai magyarság népművészeté-
nek, beszédének, jellemének, aki járt ezeken a vidékeken. Ez

a csodálatos változatosság még az annyi egyéni vonást feltüntető magyarságból és székelységből sem tellett volna ki, ha a magyarság, mint a türk-ugor törzsek legelsőbbike és leg- európaibb tehetségű ága nem öleli magához, nem táplálja igazi magyar vendégszeretettel az elesetté váló roköntörzsek maradványait és nem vezeti el a kereszténység népeket megtartó aklába. Minden nép Isten egy gondolata és ami ezekben a vadul potyázó úz, kun, bessenyő és részben tatár népekben Isten gondolata volt, azt a magyar kereszténység tartotta meg és virágoztatta ki. A magyar kereszténység nagyvonalúságát, európai távlatait pedig az Árpádok birodalomalkotó zsenije töltötte meg maig élő tartalommal.

Mennyi ősmagyar ízű helység- és folyónév őrzi például Erdélyben az uzok és bessenyők letelepedésének emlékét. Ahol *uz*, *uzon*, *bessenyo*-szó összetételeket találunk a földrajzi mapán, ott ez a színes, de vad vérével nem bíró nomád népcsoport lelte meg európai hivatását a magyarság hatalmas államszervezetében.

És ugyanezekben a helyeken Szent László életművének emlékeivel találkozunk. A lovagkirály harcos erényei, legendás bátorsága vetett nekik gátat, amíg csak a rombolásban találták kedvüket. S az ő kegyes keresztényi bölcsesége mutatott települő helyet a vert hadak maradványainak, adott új életlehetőséget a kivérzett törzsek nemes maradványainak, akikhez addig nem jött el Krisztus, hogy benne örök életet nyerjenek.

Mennyire keresztény volt ez a politika! Mennyire magyar! Mennyire megtartó, erős és évezredekre szóló! A Kárpátmedence népei csak ebben a politikában nőhetnek újra nagygyá, erőssé és lebírhatalanná a lényegünktől idegen keleti kulturkörökkel szemben, amely nyugati kereszténységünk visszaszorítására és kiirtására tör, hívják akár mongol, akár török pogányságnak vagy mohamedanizmusnak, akár bizánci vagy keleti kereszténységnek a későbbi évszázadokban. Erdély ott áll több mint ezer éve Kelet tőlünk idegen eszményű népeinek áramló ostromában s csak az árpádi, főként szentlászlói harcos keresztény politika mentheti meg az elmerüléstől. Talán ezt érzi az erdélyi, a bihari, sőt a moldovai székelység és magyarság és ezt érezte a harcos, de kereszténymódra építő középkori századokon át is, mikor egészen Moldova szívéig a nyugatot őrző és jelentő magyar kereszténység templomaikban Szent László képét, Szent László harcait, legendáit örökítette meg freskóban és szobrokban épűgy, mint imáiban, mondáiban és legendáiban. A keleti magyarság szívében Szent Lászlónak ugyanolyan mithosza van, mint a nyugati magyarság szívében Szent Istvánnak. Nem ellentétes ez a két kultusz, hanem egymást egészíti ki. Domokos Péter Pál, a moldvai magyarság századunkbeli kiváló szószólója még napjainkban is fakult Szent István képeket talált a Sze-reth menti magyarság templomainak eldugott részeiben,

például a románul Gáicana-nak nevezett magyar községben is. Csakhogy Szent István kiirthatatlan kultusza mellett amarra keleten, a sokféle és sokfelől jövő emberirtástól vérző magyarság és székelység körében Szent Lászlónak ugyanolyan tisztelet és hódolat jár, mint Szent Istvánnak. Mert a keleti magyarságnak nemcsak oltalmazója, legendás hőse Szent László, hanem legtöbb helyen megkeresztelője, tehát megtartója is.

A néphit pedig, amikor hőst választ magának, nem téved. Amikor pedig oltárképre emeli hőseit, tudja, hogy kihez imádkozik. Szent László az ő hőse, lovagja, eszménye, Csaba királyfi-szerű mithikus vitéze, aki sírjából is kikél népe védelmére, mikor az végveszedelemben vergődik ellenségei túlnyomó áradatában. Elég ha csak egy pillantást vetünk ennek a népi kultusznak történelmi gyökereire és rögtön belátjuk, hogy a népi kultusz ezúttal sem tévedett.

A Középkorban a Balkán félsziget nagyvonalú politikáját, amíg az Árpádok ezt a szerepet át nem vették, a bizáncziak irányították. (Akkor jött romlásunk, mikor az Anjouk és a Hunyadiak után már nem volt, aki az Árpádok magyar politikáját folytassa.) A bizáncziak mozgatták a magyar honfoglalás korában is az Alduna körüli türk eredetű törzseket. Az uzok aztán Szent László korában ugyanúgy jöttek Etelköz és a Havasalja felől, mint két évszázaddal azelőtt a magyarok. Az uzokat hátulról kunok szorították s az uzok, hogy útát és menekvést találjanak, a bizánczi birodalom ellen fordultak. Az ekkor már elpuhulóban lévő birodalmi hadsereg nem mert velük szembeállni, de a bizánczi politika mindig értette a módját, hogy a rokonfajú népeket játssza ki egymás ellen az Alduna tájékán, ahol annyi nép lelte halálát és leli most is az új bizánczi román-szláv fojtogatás közepette. A bizáncziak már jóelőre bolgárokat és bessenyőket telepítettek az Alduna mellékére s ezek a vad harcosok lassan felőrölték az Etelköz felől jövő úzok támadó erejét. Az úz törzsek maradéka aztán, mikor Bizánc felé lezárult menekülésének útja, kis ideig erejét gyűjtögette, aztán Osul vezérrel az élén 1068-ban az erdélyi hágókon át Magyarországra tört. A felső Maros és a Szamos völgyén át jöve a Meszesi kapun áthaladva már Bihart és a Nyírséget dúlták, amikor Salamon és Géza ennek öccsével, László herceggel a Szolnok Doboka megyei Kerlésnél, közel Besztercéhez tönkreverte őket. Ez volt a híres kerlési csata, amelyet a költői hagyomány cserhalmi ütközet néven örökített meg s amelynek főhőisévé az akkor húsz év körüli Szent László váltott.

Egész legendakör alakult lassan eköré a győzelem köré a magyar szívekben. László herceg, a keresztény magyarság ünnepelt hőse ekkor hódította meg a végek ezer veszedelmek kített magyarságának a szívét úgy, hogy a közelesen kitörő trónviszályok közepette a magyar nép Lászlót királyává választotta, mint Mátyást. Kálti Márk krónikája szerint „Ma-

gyarország nemeseinek egész sokasága meghallván Magnus király halálát, Lászlóhoz gyüle, és közértelemmel, egyhangúan, egyenlő akarattal megegyezvén, megválasztották, vagyis inkább szeretetteljesen és kitartóan kérték, hogy az ország kormányát átvegye.” A régi törzsi magyarság szabad népakaraton alapuló ideális vezérválasztása állott be tehát ismét, amely ha egyakarattal történt, mindig fénykort jelentett az egész magyarságra, mert vitathatatlan vezéri érdemeket jutalmazott a nép egyöntetű akarata. Annyira köztudomásszerű volt László *választott volta*, hogy 1077-ben a pápa Nehémiás esztergomi érsekhez írt levelében „Ti köztetek választott királynak” nevezi Szent Lászlót.

„A rettentő felséges, vállal mindennél magasabb” király aztán köröskörül rendet tesz a magyar végeken. Amikor a trónjáról letaszított, németekkel és kunokkal cimboráló állhatatlan Salamon király elveszi Kutesk kun fejedelem leányát és 1085-ben rengeteg kun haddal tör a Borgó és Radna havasokon át Ungvár és Borsova felé, László azonnal ott terem és tönkreveri őket. Sikerül neki nyugat felé is rendet teremtenie: elismertetni a magyar birodalom európai jogállását és függetlenségét, hisz erre igen nagy a szükség. Nagy a szükség, mert keletről minden eddiginél agyobb veszedelem felhői tornyosodak. A lassan egyre jobban elkorcsosodó bizánczi görögség és a sémi kisázsiai népek hagyatékán egyre jobban elhatalmasodnak az ázsiai türk törzsek. Bizánci zsoldon élő kunok, tatárok, törökök, később pedig oláhok és egyéb ortodox hitű pásztornépek törnek nyugati kereszténységünk visszaszorítására és megsemmisítésére, ezeknek előőrsei az úzok, bessenyők és kunok, akik már háborgatják az ország keleti és déli határvidékét.

László király ezeket a támadásokat mind visszaverte legendás hősiességével, aztán igazi keresztény király létére kegyesen biztosította a legyőzöttek immár megkeresztelt életét. Azért lett ő a keleti magyarság megkeresztelője, mert nemcsak úzokat, bessenyőket, kunokat térített, hanem a törzsökös erdélyi magyarsággal és székelységgel is ő kedveltette meg a kereszténységet. Szent Istvánnak még karddal kellett a részben Bizánchoz szító erdőelvén túli fekete magyarokat a nyugati kereszténység szigorúbb gyeplőjére fogni. Ő rakta le a magyar birodalom hatalmas alapjait s bizony bele kellett hasítani az élő húsba is, mikor birodalma alapjait megásta. A közben eltelt félévszázad alatt azonban a keleti magyarság is élvezni kezdte már a kereszténység áldásait s mikor a nomád keleti lovasok a földjeire törtek, hogy égessenek és düljanak, már volt félteni valójuk az országban. László tehát már nem rettegett király, hanem hős megmentő, a nép lovagja, aki a harchoz szokott keleti nép ideálja is, mert egyesített mindent, ami magyar és keresztény és kedvessé teszi népének a kereszténységet, mint az igazi szentek, akik példájukkal hatnak. Szent László alatt nem ellenséges fogalom már magyar-

ság és kereszténység, hanem egybeforrott közös nemzeteszmény és ennek az eszménynek a hőse meg is védi népeit minden idegen veszedelemtől. Szent László azután sokat fel is old István király túlszigorú törvényeiből, amelyek az alaprakásnál oly szűkségesek voltak. Szent István, aki népe sorát nyugathoz kötötte, univerzálisabb, európaibb kellett legyen. László király személyes hősiségével, lovagi mivoltában talán magyarabb mint István, vagy követője, Könyves Kázmán. Legalább is a gyökeresebben magyar keleti magyarság inkább a magáénak fogadta, mert a kerlési hős az ő népi természetének is jobban megfelelt. Jobban értette az erdélyi nép Lászlót, hiszen a szív, az érzelmek, a fellobbanások embere volt ez a lovagkirály. Ezért szereti ma is annyira a magyar nép. Ezért regőli legendás történeteit a magyar leány megmentéséről, a betegeket meggyógyító Szent László füvéről, a tordai hasadékról és a kővé változó kun pénzekről is. Amíg Szent István a szinte márványba faragott keménységű, föltétlen hódolatot igénylő, törvényhozó király, aki előtt csak leborulni lehet, Szent László a keresztény magyarság lovagi eszménye és az örök magyar katonaeszmény is egyúttal. A harcos székelyek, moldovai magyarok életük harcveszülte forgatagaiban azért fohászkodnak mindig hozzá, mert Csaba királyfi ősi legendáján túl, László király az az örök eszme, akinek vezérlő akaratában és segítségében leginkább reménykedhetnek.

Szent István a nyugati magyar püspökséget építette és erősítette meg, Keleten azonban művét nem tudta egészen befejezni. Az ő jövőbe látó pillantása már látta a Kárpátok koszorúzza ország várendszerét, de a várak és püspökségek hatósugarát Szent László terjesztette ki a keleti végeig. Szent István Biharon, Váradtól északra alapított püspökséget, ez azonban a pogány betöréseknek erősebben kitett helyen, kevésbé időtállóan épült. Szent László vitte aztán ezt a bihari püspökséget be a mai Nagyvárad területére, ahol hegyektől és folyóközöktől védetten, (több ágban folyt még akkor a Sebes Kőrös, mint egykorú metszetek is mutatják) időtállóan épülhetett meg a püspökség, melyet halála után is lakóhelyéül választott. Ez volt tehát legkedvesebb alapítása. Dél-franciaországból Lombardián át származott az a templom-típus, amely Szent László alapításait jellemezte. Templomvár volt ez a püspökség is, mint Erdélyben annyiszor volt vár a templom. Hatalmas egyhajójú székesegyház volt a váradi püspökség, amelynek négy sarkán négy súlyos torony emelkedett. Nem csak Isten hajlékát emelték ki méltón ezek az égretörő tornyok, nem is csak a harangok szavának adtak antennatoronyszerű kisugárzóerőt, hanem igazi harci bástya is volt mindenik, és mohos köveinek tövén bessenyővel, kunnal, tatárral, törökkel verekedett meg várnépe élén papjaival maga a püspök is. Az Ady említette „harcos Jézus-Máriát” kiáltották ezek a magyar lovagok, miközben életük már Isten

tenyerén pihegett és sokan csak ott, odaát ébredtek fel egy szebb világra a harci lázból. László halála és felemeltetése után aztán Jézus és Mária neve mellé a „László, László” is felcsendült. Ennek a megszentelt névnek varázslatában állotta évszázadokon határvédő őrhelyét a székely, mikor mint Nagy Lajos és Laczfi alatt is veszélyben forgott „Moldva, ez a véghely”. Mert az Árpádok alatt és a Hunyadiak idején is még a véghelyek nem a székelyek élettermő vidékén húzódtak, hanem túl a Kárpátok koszorúján, Moldovában, Havaselvén, a szörényi bánsgóban és így tovább le a dalmát partokig. És a mai többszázezres moldovai magyarság ezeknek a nagy keresztény és magyar korszakoknak emlékét őrzi, mikor úr volt a magyar, ahol úrnak kellett lennie, hogy Európa Európa és Magyarország a magyaroké maradhasson.

Szent László tehát megszervezte Erdélyt és a keleti magyarságot. Magyar telepei a Körösök völgyétől és Belényestől mélyen leértek a folyó völgyeken át egészen a keleti határokig. A székelység előbb Erdély középmedencéjét lakva meg, alatta kezdő elfoglalni a még nehezebb hivatást rejtő keleti végeket. És Szent László épít. Szent István után megerősíti, püspökvárrá fejleszti Gyulafehérvárat is, az erdélyi végek főpontjain pedig négy harcos várat épít. Egyet északkeleten, Borsova néven, egyet a meszesi hágó kijáratánál, ahol oly szívesen tör be az ellen. Kraszának hívják ezt a helyet, ahol Ady már csak az „ős dicsőségű Kraszna” árok-ról emlékezik. Mikor Ady élt, akkor sülyedt legmélyebbre a magyar hivatástudat, a magyar fajvédelem, s neki a mélységekből kellett kiáltania, mint szemétdombra vetett Jób és kivetett Lázár, hogy kiáltását meghallják a hallófülek és ázni kezdjenek a romok között, ahol újra építeni is kell. És ha el is törpül az Árpádok és Hunyadiak építése mellett egyelőre a munkánk, mindig az ő munkájukra kell függesszük a szemünket.

Épített várat Szent László Dézsen is, ahol a régi krónikás szerint Deust kiáltanak már a honfoglaló magyarok is. Olyan ez a táj, hogy Isten remegteti meg egész valónkat a látán és kulcsa ez is Erdélynek. Várat emelt hát itt is a Szent király, mint mindenütt, ahol évszázadokra, évezredekre kellett bástyát raknia népe védelmére. Rakatott várat a Küküllő mentén is, Küküllő várát, a délről becsapó ellenség útjába feszülőt. Őrizteté pedig őket székelyekkel, magyarokkal, megtérített bolgárokkal, úzokkal, bessenyőkkel, kunokkal, a nagy keleti népcsalád megmentett drága hajtásaival, akik ma is áldják az ő nevét messze Moldováig, a Szereth és a Pruth partjáig. És László keresztfiai Moldovában is megtartották a Szent Király hitét, hisz ott a magyarokat ma egyszerűen katolikusoknak hívják. És tiszteli az ő nevét Erdélyben a protestáns magyar is: Arany János a büszke szalontai hajdúivadék írja róla a legszebb verseket. Egyek vagyunk mindnyájan magyarok az ő tiszteletében. Mert László király népi és nemzeti hős is, minden magyaroké.

A szent király életét, harcait, csodáit megörökítő freskók az egész Kárpátmedence templomait benépesítették, a szépassági Zsegrától kezdve egészen a moldovai szélekig. A legcsodálatosabb, hogy az ellenség beütésének legjobban kitett székely széleken is egész sor Szent Lászlóról szóló falikép maradt meg részben vagy egészben, tanulságul egy soha meg nem szűnő kultusznak, amely Szent László alakja körül Dalmáciától egészen Moldováig virult.

Moldovában romba dőlt az Árpádok építette katolikus templomok sora, vagy formájukból kiforgatva bizánczi hitűek temploma lett. De a székelyföld határain, Csíkben és Háromszékben ma is eleven tisztasággal él a maradék kövekben, keresztelők medencékben és szenteltvíztartókban, szentségtartókban, sőt egész templomokban is az Árpádok kori kereszténység nagyszerű építőmunkájának emléke. Ezeket a területeken kővel építő kulturnép a székelyek előtt nem lakott.

Magyarország keleti határaival szigorúan egybeesik a nyugati kultura kövekbevésett határa. A székely nemzet letelepedése előtt más olyan nemzet vagy nép nem lakta ezt a földet, mely későbbi kulturáltságának alapjait megteremthette volna. Lakói a székelyek előtt — mint kevés helységnév mutatja — szlávok voltak, kik egyszerű pásztori sorban éltek, kultúremléket nem hagytak maguk után. Ezen a tájon római emlékek sincsenek, a római korban ez a terület csupa vad őserdő volt és ezek sem járulhattak hozzá a kultura kifejlődéséhez. Itt székely eleink teljesen kulturálatlan területet tettek művelté, Nyugathoz tartozóvá.

S mégis az Árpádok korából egész sor templom és építészeti emlék maradt fent a Székelyföldön mint apróka templomvárai a keresztény magyarságnak.

Félköríves, román stílusú árpádok kori templomok és templommaradványok állanak Rétyen, Gelencén és Csikmenaságon. Csikszentdomokos, Csíkrákos, Csíksomlyó, Csikszentkirály, Csíkkozmás, Nagykászon, Csikszenttamás, Karcfalva, Csíkdelne, Csikszentmiklós, Csíkszögöd, Csikszentimre, Csikcsatószeg, Csikverebes, Csikszentlélek, Csíkmindszent, Csikszentmárton román és gót templomai ma is hirdetik a nagyszerű magyar középkori kultura emlékét a keleti végeken, ahol Szent László harcok kereszténysége érzik ki már a falvak nevéből is. Ősi magyarság és ősi keresztény hit, amilyen hitet csak a nemzet legmélyebb lényegéből kisarjadzó, valóban Szent Király gyújthatott a félbarbár keleti végeken harcok keménységben és katonaság érdességben élő népbe. A szentnek azonban semmi sem lehetetlen. László király ott van és ott lesz ma is a székely végeken, ha akarjuk, ha az ő szelleméhez hűen építjük a keleti magyarság sorsát. Kőből, vasból, vérből és hitből, mert állandó vár, az idők végezetéig megálló erősségű csak úgy támadhat, ahogy Szent László épített nekünk otthont a keleti végeken.

Possonyi László.

MAGYAR BAROKK HUMANISTÁK

VERANCSICS ANTAL (1504—1573)

Több arcképe maradt ránk a nagyúrnak. Barokk rajzok, tisztelettel parancsoló ráncokkal, fenyegető szemekkel, hogy kifejezzék a hatalmat, a fönséget. Verancsics Antal élete, írásai alapján azonban legjobbnak egy finom francia metszetet kell tartanunk: Elegáns megjelenésű, idős férfi, papi öltözetben. Fején négyszegletű fűveg, nyakában püspöki kereszt. Szabályos arc, nagy szemek, mellére omló ősz körszakáll. Okos, fölényes, derűs, kissé gúnyos tekintete van. Magas termete némileg vaskos. Jobb kezében könyvet, baljában babérágat, pálcát és kardot tart, jelképezve a tudományt, a művészetet, a kormányzó és fegyveres hatalmat. Ez Verancsics Antal méltó képe, a főpap, ki tehetségével, tudományával díszére váll az esztergomi székeknek.

A 16. század elején nagyarányú délszláv szivárgás indult meg a magyar birodalom belseje felé. A krónikás ének dicsőítette Beriszló püspök magyar földön biztosítja rokona, Statileo János egyházi érvényesülését, ez pedig unokaöccseit, Verancsics Antalt és Mihályt hozza maga után. A török előnyomulás elől keresnek a délszláv végek és melléktartományok előkelői Buda-árnyékában menedéket. Ez nem számított ki- vagy bevándorlásnak, hiszen mind a latinnyelvű közös pátria, Hungária fiai voltak. János király udvarában, Budán írja az első magyarföldi szonettet.

Bosnyák eredetű, a dalmát Sebenicóba megtelepedett család gyermeke a későbbi magyar primás. Tanulmányait Itáliában, Padovában végezte. Születése idején a humanizmus már bágyadozott. Élete hosszán melegítette, de munkáin már megérződik az üressé váló, túltengő formalizmus: a humanista barokk. Élete még renaissance élet. Gazdag, finom modorú, művelt, szellemes abbé, udvari ember, diplomata, aki ifjúsága javát török, velencei, római, párisi, londoni, bécsi, krakkói és más követjárásokban tölti s nincs nyére az itthoni, Mohács után lehanyalló kulturájú társadalom. Renaissance-főpap: Csak felszentelt püspök korában kezdett misézni, „engedve az ész szavának”. A püspöki székben is inkább politikai és hadászati feladatokkal kellett bibelődnie, de érseki minőségében mégis az Oláh Miklós kezdette ellenreformáció képviselője s mindenkor hű fia egyháznak. Határjelenség volt tehát, a renaissance embere, a humanizmus neveltje, akinek baráti köréhez vallási árnyalatra való tekintet nélkül tartoztak a hazai és külföldi humanisták. Mégis

belenőtt a tridenti időbbe. A Mohács előtti Magyarországon érte el szellemi kifejlődését, élete végén pedig olyan végvárakról kell gondoskodnia, mint Eger és Erseküjvár. Latin világban nőtt fel, mégis első humanistánk, aki nemzeti nyelvet használ. Versel olaszul is, fogalmazványainak túlnyomó részét pedig magyar nyelven veti papírra. Bizonytalan a grammatikában, mégis ez a nyelv volt gondolkodásának igazi hangja, különben nem így fogalmazott volna. Darabos, de magvas magyarsága mellé állítsuk Mindszenty naplóját s a század végén Baranyai Decsi János magyarságát s megérthetjük, milyen magas fejlettségű magyar nyelven szóltak a nemzeti királyság utolsó idejében s minő hangyatlásnak, elvadulásnak kellett bekövetkeznie a következő századokban, hogy Kazinczy nyelújítására került végül mégis a sor.

A 16. század két központi jelentőségű magyar humanistája: Oláh Miklós és Verancsics Antal. Mindkettő „régí jó időkből” szakadt a szétdarabolódó haza törökvilágába. Oláh lelke még a Mohács előtti, Verancsicsé már csak a szegényesebb, Mohács utáni Budavárában gyökerezik. Antal 1529-ben lett János király titkára. Munkáiban sorstársa a humanista történetíró és diplomata, Brodarics püspök. Tudós udvar nincs Budán, ahol az udvari káplán, Szerémi György vaskos konyhalatinsággal írja krónikáját. Verancsics hosszú évekig törekszik irodalmi babérokra. Nagy történelmi műhöz halmozza az anyagot, szép részleteket dolgoz ki, de ezen túl nem jut. Terjedelmes levelezését, diplomáciai jelentéseit humanista mügönd jellemzi. 12 kölelnyi munkája szomorú példa arra, hogy egy tehetséges író alkalmatlan időkbén hogyan fecsérlette életét a kénytelen és müló jelentőségű politikára.

A világjáró, finom abbé Buda veszése után nem találja helyét a gyulafehérvári királyi udvarban. Izabella királyné engedelmével lép át Ferdinánd szolgálatába. Diplomata ismét, majd pécsi, 1557–65 egri püspök. Meggyökeresedik, megéri, igazi magyar főúrrá válik. 1568-ban követi Oláhot érseki székében, melyhez a királyi helytartói tiszt is járult. A fáradalmak azonban hamar aláásták egészségét s pártfogolljának, a nemcsak író, de orvos Zsámboky Jánosnak Bécsből küldött receptjei és orvosságai se menthették meg életét.

VANITAS VANITATUM ET OMNIA VANITAS

Ó, mért tusázunk, balgán mit kívánunk?

Miért a kincs, a bölcsesség, a hír?

Nem néz boldog-, boldogtalant halálunk s mindünknek int a szörnyű, szörnyű sír!

Nincs irgalom királynak, pórnak nála, egyaránt elvisz aggot, ifjakat.

Sóhajtozás, reménykedés hiába:

A zordon Végzet rajtunk áthalad...

SZONETT PIETRO DA CHARTAGINO
ORVOS TANCÁRÓL.

Nem földi lény vagy, ámde égi lélek
jó Péterem, ha táncra jár a lábad.
(Erényedért mindenhol dől utánad
a pénz és hírrel, jó névvel dicsérnek!)

Lépésedet sokfélekép cseréled:
Keringsz, bokázol, bókolsz — ó csodálat!
Nincs vége-hossza cifra fordulásnak,
amíg a természet körbeméri lépted.

Ha ugrasz, helyben hullsz alá a földre
most hetykén illegsz és hajlongsz magadba
és gyorsabb lábú nem volt Atalanta.

Bármennyit is forgatnak körbe-körbe,
állóhelyedből nincs ki elragadna...
Gyöngyök s virágok hullanak nyomodba.

PÉNZ, ÉJSZAKA, BACCHUS, AMOR

Azt mondd, Justus, hogy felette káros
a pénz, az éj, kis Amor és a bor.
De én azt mondom, tételed hiányos:
Módjával éljünk, mert torkunkra forr!

Jó ember is gonosszá lesz — hányszor! —
ha nincs pénze s rút nyomorba hull.
Az életet mi édesíti? Amor!
Enélkül dúlás, gazság lesz az úr.
Ha nincsen bor, a tréfaszók befagynak,
torkod beszárad, nincs vidám gyönyör.
Ha nem vonná az éj végét a napnak,
örökké nyughatatlanság gyötör.
De hogyha felderít a néma álom,
az elzsihadt test új erőre kél,
verejtékezve szerzett fáradságon
s a napnak terhén játszva győz az éj.

Ne bántsad, Justus, hát az életosztó
szerelmet, kincset, álmot és a bort:
Ezért a négyért vívódó halandó
a földön, vízen száz veszélybe ront.
Bolond tehát, ki vígan nem fogadná
e küzködésre méltó kincseket.
Csak rossz szíveknek lesz e négy gonosszá:
Elvezd tehát, amíg élvezheted!

ELEGIA JÁNOS KIRÁLY ÓFELSÉGE FIÁNAK, II. JÁNOS-
NAK SZERENCSES SZÜLETÉSÉRE. (1540.)

Erőtől duzzad a széparcú gyermek,
János királynak újszülött fia —
mint aki kész megosztani a terhet,
min atyjának kell fáradoznia.
Hiszen még lesz is a bíborban része,
megérzi majd, hogy mi a hatalom! —
Most alig ért az élet küszöbére
S bölcsős gyermekként sír ártatlanon.
De származása trónra méltó s várják
a népek is, hogy egykor trónra lép. —
Nyujtsátok hát hosszúra, szörnyű Párkák
és boldoggá tegyétek életét!

Az aranykort ő hozza vissza ismét
és fény virrad ránk, úgy mint hajdanán:
Megoldja majd a Száva rabbilincset,
ört áll a Dráván és az Al-Dunán.
Meváltja átkát dúlt magyar hazánknak,
igazságot oszt és jogot szerez.
Ő az, kit a megfáradt népek várnak
S egységes ország nagy királya lesz.
Mind bízunk benne, hisszük és reméljük,
a régi béke újra visszatér
s kiket szétszórt dühös vetélkedésük,
Sok pártos főúr hűségére tér.

Szép nap, háromszor s négyszeresen boldog,
ujjongó szóval felköszöntelek!
Mind, mind, kik Hunniának jót akartok,
vigadjatok és ünnepeljete! —
A nagy Mátyás király uralma óta
nem voltak nálunk ily boldog napok.
Hát rajta! Vigan zendüljön a nóta
és gondokkal ne háborogjatok!
Örömtűz égjen, tömjén füstölögjön,
ma minden fej virágkoszorút ölt,
ruhánk ma újra tyrusi bíboröltöny
és rengjen szilaj táncunktól a föld.
Zendülj örömmre folyó, falu, város
János fiát vigadva üdvözzölj!

A magyarok Istene védelmezze
a két szülőnek édes zálogát!
Származzék tőle nagy királyok rendje,
kik országolnak mindörökkön át.

Latinból: Geréb László.

MÉCS LÁSZLÓ :

VERSEK

FORGÓSZINPAD

Hajnali négy. A ruszinszkói ormok
sötétek még. A nap sugár-keféi
nem súrolták le még az éji kormot.
Otthagytam a vadászkunyhót, az éji
nyugalmat és az őszi sárba mászva
bolyongok, mint a boldogság vadása.

A föld, mint óriási forgószinpad,
fordul már lassan a világosságra,
itt-ott az erdő sok-sok titka szint kap.
Az erdő sóhajt, sóhajából sárga,
aranyló barna s bíborszínű lomb hull,
mint rendezői gong, harangszó kondul.

Évezredek óta forog már e szinpad
és rajta latrok, cédák, hősök, szentek,
ennek nászágy jut, annak trón vagy kárpát,
vagy oltár. A szereplő regimentek
a fényre érnek, az erénynek, bűnnek
történelmét eljátsszák s az éjbe tünnek.

Most ép, ezerkilencszáznegyven őszen
a főszereplők: a vezérek itten,
a Petróleum, az Arany, a Kőszén,
a gépezet megolajozva hittel,
könnyel, vérrel új évszázadokba fordul,
sok nemzet sír, sok ujjong hősi bortul.

Ki tudja, hogy mi lesz húsz évre mátul?
A Rendező már tudja. Új szereplők
a fátyomos sötétben messze hátul
már készen állnak, várva, hogy kereplőt,
gordonkát, ágyút, könnyet, csókot, álmot,
átvéve tőlünk, szerepükbe állnak.

A Nap felkél most, két mellék-alakra
fényzóroz: Mécs László, mint Don Kihotte,
négykézláb lesni megy szarvasra, bakra.
s hátul Petró Palkó ruszin vadőr. Szokott e
kép: annak eszmény, báj kell, csodaszarvas,
emennek rum, szalonna. Más unalmas.

A csodaszarvast senki meg nem lőtte,
de országok születtek meg mögötte,
a legjobb bort még senki sem ízlelte,
de megszínesült népek nóta-lelke,
a legszebb asszonyt senki nem csókolta,
de mézzel telt meg Emberország boltja.

A fontos, hogy jól játsszuk szerepünket,
én is becsaptam magam, játszi, csacska
öszönnel, mint lapdával játszó macska.
A Rendező jutalmaz, néha büntet,
aztán tovább forog a Föld, a színpad,
eltüntet minket s kis játékainkat.

VADÁSZKUNYHÓBAN GYERTYA ÉG

Mint alvadt vér a hulla-ér
mélyén: az éjszaka
olyan komor. Vak lett az ég
minden kis ablaka.

A fák, felhők, a vén hegyek
sötétet ellenek.
Magad vagy, érzed, baj-sereg
lappang, gyűl ellened.

Muskátlis tornác. Hallgatok.
A gyertyaláng lobog.
Eső veri a háztetőt
mint óriás dobot.

Árnyak nyúlkálnak a faváz
résén, muskátlin át
és fojtogatják fényemet,
mint ördög az imát.

Kormos titok-hegyek tövén
testem kis házikó.
Muskátlis álmok. Béke. Bent
nincs semmi lázító.

Virágos álmaim között
Gyertyás szívem lobog.
A mindenségből Valaki
minden fényt ellopott.

Tölgy-szerkezetű testen át,
virágos álmon át
árnyak nyúlnak szívem felé,
lidércek, babonák.

A fák, felhők, titok-hegyek
sötétet ellenek.
Egyetlen fény az éj ölén:
Szívem, mi lesz veled??

Mécs László

CHARLES PÉGUY:

GONDOLATOK

Az anyagról sokkal zavarosabb és hasznavehetetlenebb fogalmunk van, mint a szellemről.

A viták csak akkor hatékonyak, ha a magasságokban zajlanak le.

A tömegnek — mielőtt kulturája lenne — közmondásai vannak, melyek már veszélyesek, mert az emberek nincsenek teljesen meggyőződve arról, hogy azok gondolatok. Egyes tanult emberek — álműveltségük után — jelszavakkal dicsekedhetnek, melyek elnagyoltak, mint a közmondások és nagyon veszélyesek, mert az emberek teljesen meg vannak győződve arról, hogy azok gondolatok.

Ha szerencsétlenné tesszük a gyerekeket, vétkesek vagyunk és életüket kockáztatjuk. Ha boldoggá tesszük őket, igazunk van, de félő, hogy ostoba, fölényes, pimasz emberek lesznek belőlük.

Amikor kicsi voltam, azt hittem, hogy a csoportok dolgoznak. Ma már tudjuk, hogy nem csinálnak semmi hasznosat. Csak agítálnak.

Azt hihetnők, a nyomor nem is létezik, mert valóságos összeesküvéssel hallgatnak róla.

Amint az új gazdagokból hiányzik a nagy örökösök könnyedsége, úgy az élet hajótörötteiből is hiányzik az a könnyedség, mely az ősrégi nyomorgók sajátja.

A forradalom azt jelenti, hogy a kevésbé tökéletes hagyomány fellebbez a tökéletesebb hagyományhoz, a kevésbé mély hagyomány a mélyebb hagyományhoz.

Azt szeretem, ha valaki előbb a kötelességeket gyakorolja, s csak azután a jogokat.

Sohasem fogjuk megtudni, mennyi gyávaságot követtek el egyes franciák attól való félemükben, hogy nem látszanak elég felvilágosodottnak.

A lángész legjobban a részletek aprólékos kidolgozásában vehető észre.

Minden ember, s főleg minden francia, aki az egyenlőség mellett tör lándzsát, arról álmodik, hogy valami kiváltságot élvezzen.

Azt hiszem, minden barátságnak, mely méltó a nevére, arra kell törekednie, hogy akár erőszakkal is kiszakítsa a barátot abból, amit tévedésnek vagy bűnnek lát.

Minden atya bűnös, akire fia kezét emel: bűnös, mert olyan fiút nevelt, aki kezét mer emelni rá.

Tartózkodni bizonyos állásfoglalásoktól, el nem foglalni bizonyos állásokat, szükségszerűen annyit jelent, mint állást foglalni másként és elfoglalni más állásokat.

A francia forradalom új rendet hozott létre. Ma sok tiszta fejű ember azt kénytelen gondolni, hogy ez az új rend nem ér annyit, mint a régi.

Mindig csak arról írjunk, amit önmagunk is átéltünk.

Vannak látszólagos rendek, melyek valamit elfednek; ezek a legveszélyesebb rendetlenségek.

Azt hiszem, az ember sohasem alkot olyan újat, olyan frissset, mint egyes fáradt napokon.

Minden közönségesség közül legrosszabb a könnyed közönségesség.

Egy magányos verssor mindig nagyobb, mint több verssor... Egy magányos szó mindig nagyobb, mint több szó.

Semmi sem áll olyan közeli rokonságban a tragikummal, mint a komikum.

A világ tele van tisztességes emberekkel. Arról ismerhetők fel, hogy a rosszat ügyetlenebbül követik el.

Fel kell hagyni azzal a gondolattal, hogy a szenvedély zavaros (vagy homályos) és hogy az ész világos. Még azt sem lehet mondani, hogy a szenvedély gazdag és hogy az ész s a bölcsesség szegény.

Az ember: ostromlott vár. A bűn: tökéletesen véghezvitt blokád. A kegyelem: királyi hadsereg, mely segítségül jön. De az is szükséges, hogy az ember szabadakarata kitörjön a várból és elébe menjen a felszabadító hadseregnek.

Nincs mélyebb a népdalnál. S nincs ostobább annál az embernél, aki könnyedén beszél egy dalról.

A negyvenéves ember az öreg. Az aggastyán már történész.

Milyen az a gondolat, melynek nincs szíve? És milyen az a szív, melyet nem a gondolat napja világít meg?

Miért kéri tőlünk, hogy meghatódjunk minden elnyomott nép sorsán, kivéve az egyiken, mely mintegy véletlenül a francia nép?!

A jog nem békét jelent, hanem háborút. Mihelyt valami jogos ügy tűnik fel a világon, azonnal kezdődik a háború.

A történelem ott vonul végig, ahol akar... Nagy szárnya mindig azokhoz ér, azokat kaszálja le, akik nem várják, akik nem tudják, mi a lényege.

Kockáztatni azt, hogy minden kézbe kerüljünk, a legdurvábbba... vagy kockáztatni azt a még rosszabbat, a legnagyobbat: nem kerülni egy kézbe sem. Vagyis végeredményben a betegséget vagy a halált. Ez a közös történelmi sors.

Mindaz, amit tiszta tudománynak neveznek, vagyis a rendszerek és fellevések, a magyarázatok és az elméletek játéka, tele van, csordultig telt a legősibb fizikai és metafizikai mifológiaiakkal.

Ki hinné el nekünk, hogy fiatalkorunkban ismertünk olyan munkásokat, akik szívesen dolgoztak?

Az elpolgáriasodott munkás minden polgár között a legrosszabb.

Jézus tanított; Jézus imádkozott; Jézus szenvedett. Utánoznunk kell Őt minden erőnkkel, arra kell törekednünk minden emberi erőnkkel, hogy a lehető legjobban kimondjuk, közvetítsük az isteni szót; arra kell törekednünk minden emberi erőnkkel, hogy a lehető legjobban imádkozunk az isteni szó szerint; arra kell törekednünk minden emberi

erőnkkel, hogy a lehető legjobban szenvedjünk, egészen a végső szenvedésig, anélkül, hogy megölnők magunkat, az emberi szenvedést.

A hit önmagától értődő valami... Hogy higgyünk, elég, ha elengedjük magunkat, ha szétnézünk. Hogy ne higgyünk, ahhoz erőszakot kellene követni önmagunkon, kihozni, gyötörni, akadályozni kellene önmagunkat.

Isten szól: „Gondoljatok valamivel kevesebbet bűneitekre, ha elkövettétek azokat. És gondoljatok valamivel többet rájuk, abban a pillanatban, amikor elkövettétek azokat. Amikor átjutottatok bűneiteken, hegyekké nagyítjátok őket. Abban a pillanatban kell látnotok, hogy valóban hegyek és hogy szörnyűségek, amikor áthaladtok rajtuk. Ti utána vagytok erényesek. Legyetek előtte erényesek. És közben.”

A „tisztességes emberek”-ről lepereg a kegyelem vize. Állandóan érintetlen erkölcsi bőrük hibátlan páncélt von köréjük. Nincs rajtuk az a nyílás, mely szörnyű seb, felejthetetlen elhagyatottság, legyőzhetetlen sajnálat, örökösen rosszul összeillesztett sérülés, halálos nyugtalanság, elűzhetetlen hátsógondolat, titkos keserűség, állandóan rosszul zárt sebhely... Még Isten szeretete sem gyógyítja azt az embert, akinek nincsenek sebei.

A bigottok isteninek hiszik magukat, mert nincs bennük semmi emberi. Nem szeretnek senkit, ezért azt hiszik, hogy szeretik az Istent.

Ahhoz, hogy az örökkévaló dolgok síkjába emelkedjünk, nem elég, ha a földi dolgokat aláértékeljük. Ahhoz, hogy fel-emelkedjünk a kegyelem síkjába, nem elég aláértékelni a természetet. Azzal még nem emelkedünk fel Isten síkjába, ha leértékeljük a világot.

Amikor végső megkeményedésről és végső megátalkodottságról beszélünk, a megkeményedés valóságos jelenségeire kell gondolnunk, mely mintegy kiszáradt fává teszi a lelket.

Just Béla fordítása.

SIK SÁNDOR :

VERSEK

JÚNIUSI KÖRTE

Mint a koraérő júniusi körte :
Inceseleg a lomb közt ígéretes zöldje,
De ha leszakítod : savanyú is, fás is,
Képmutató zamatába ínyed belevásik :

Látod, Uram, látod, ilyen vagyok én is.
Ahhoz, ami lennék, fiatal is, vén is.
Fiatal is: hamar-lángú, hamarosan hülő,
Vénecske is : sápítózó, suton ülő.

Hlába hernyózol virrasztó kézzel,
Hasztalan öntözöl mindennap mézzel,
Haszontalan porhanyítod köröttem a földet :
Maradok én, Uram, a te hálátlan zölded!

Akiért annyi verítéket ontál,
Csak ilyen, Uram, ez a félszeg kontár.
Ígéid ellen kéreg a bőre.
Jótét helyébe jót ne várj tőle.

Jóakarát, hiszen, volna elég benne,
Csak az akarattól akarás is telne!
Egy akarás sarkába szegődne a másik,
Futná a vetéstől egész aratásig.

Ilyen ütődött, Uram, szegény szolgád,
Maga módján, hiszen nevegeti dolgát,
Kantározni, neklmenní nem is akad párja,
Csak a dolog derekát már a jó égtől várja.

De hisz, édes Uram, te vagy az az ég is,
Te tudod, hogy — akármilyen — tied vagyok mégis.
Hozzád futok akkor is, ha a lelkem vádol.
Langymelegét, Uramisten, ki ne vess a szádból!

RÉGEN, RÉGEN.

Régen, régen,
Mesekorban, békeidőben :
A földön búza termett,
Nap járt mindennap az égen.

Messze, messze, messze,
Mesekorban, békeidőben :
Májusi méztől, pünkösdi malaszttól
Csorgott az ég eressze.

Valaha, — igaz se volt tán! —
Mesekorban, békeidőben
Arkangyalok sirtak
Ember botoltán.

Mint az álom :
Tegnap volt, mostan-időben :
Az ember örült az életen,
Jobban, mint most a halálon.

SZELLŐSUTTOGÁS.

Fejem fölött bükkfasátor,
Fejem alatt pehely mohok.
Bükkfalomb közt álomhozó
Puha szellő suhog, suhog.

Ringass, dudolj, puha szellő :
Ne hallanám, ne is látnám,
Ne is tudnám, ami túl van
A kojsói havas hátán.

Anyás szellő suttogása,
Felkukkanó pötty szárocák,
Csupa illat, csupa jóság :
Ennyi legyen a valóság!

Sik Sándor.

BÓKA LÁSZLÓ:

JÓZSEF ATTILA ÉLETE ÉS ÉLETMŰVE

József Jolán könyve (József Attila élete, Budapest, 1940. Cserépfalvi) megrendítő olvasmány. Valószínűnek tartjuk, hogy ha József Attila életrajzát nem ő írta volna meg, hanem valaki, közömbös idegen, egy lexikon számára, akkor is megrendülve olvastunk volna arról a nyomorról, küzdelemről s tébolyról, mely legnagyobb kortársaink egyikének jutott osztályrészéül, de más megrendülés lett volna az. Az élet való tényei önmagukban is elég rettegtetők, hatásukat csak az fokozhatja, ha maga a szenvedő tesz bizonyosságot sorsáról, ha a sebzett tárja fel enesebét. József Jolán könyve ezt a hatást teszi olvasójára, nemcsak azzal, hogy testvére életrajza egyben az ő életírása is. Valamivel többet érez az olvasó, hangja nem csupán a nagyon beavatott hangja s művének hitelét nemcsak a közvetlen tapasztalás belső melege biztosítja. (Ha ez elegendő lenne, akkor nem tennők le oly kielégítetlenül Ady barátainak vallomásait.) A mű varázsa azt mondhatnók egy élet-tani titokból, a nőtestvér és fitestvér rejtelmes kapcsolatából sugárzik ránk. Anyáskodni és marakodni, összebujni és elszakadni, együtt élni s mégis külön lenni, hódítani és meghódolni, minden kelléke a férfi és nő viszonyának kell ehhez s mindez az egy-vérből-sarjadtak ártatlan tisztaságában, a birtoklás mohó igénye nélkül.

Szkeptikusabbak vagyunk persze annál, hogy mindent e titokkal magyarázzunk. (Hogy az előbbi példánkhoz térjünk vissza: ha a testvéri viszony elegendő lenne a belső látás ilyen fokához, akkor néhai Ady Lajos könyve sem lett volna oly semmitmondó.) A titok csupán József Jolán élménye maradhatott volna, soha nem hegedő seb, mit a gyász néma ajka örökre elhallgathatott volna. Hogy megélte testvére szenvedéseit, ez volt testvéri sorsa, hogy átértette azokat, ez ragyogó intelligenciájára mutat csupán. De hogy le tudta írni is és így tudta leírni, ez már több a megértő testvér teljesítményénél. Testvérek voltak vérszerint, de József Jolán könyve azt bizonyítja, hogy testvérek voltak a lélek szerint is és az a lélek alkotó lélek volt.

Ma már megvallhatjuk: félve néztük József Jolán könyvét a könyvárusok kirakataiban. Féltünk a testvér siratójától, mely a koporsó felett megrendítő, de — engedelmet a cinizmus látszatáért — sem kottára, sem papírosra nem való. De mikor kíváncsiságunk legyőzte félelmünket s belefogtunk az olvasásba, kishitőségünk szégyent vallott. József Attila életét a nőtestvér élte át, de egy figyelemre méltó író írta meg, kinek szavára ezentúl figyelni kell. Szavának nemcsak élmény-

hitele van hanem művészi is: a szeretet-közelség tökéletes egyensúlyban van az ábrázolásnál elengedhetetlen távlattal.

József Attila objektív művész volt. József Jolán is az. Ennek köszönhetjük, hogy életrajz-irodalmunk (melynek színvonalát az utóbbi évek életrajz-regény divatja igen alacsonyra ejtette) ismét egy nagybecsű darabbal s irodalmi életünk egy új íróval szaporodott. (Nem írhatom, hogy írónővel. E korcs szó korcs értelmet hordoz. Beniczkyné írónő volt, de Kaffka Margit éppen tökéletesen kifejezett női mivolta okán, igenis derék író.)

József Attila hibája, illetve érdeme, hogy elsősorban mégsem az irodalmi élményt keressük testvérének könyvében, hanem a biográfiai adatokat. Bár — s ez ismét az író József Jolán érdeme — száraz szó az adat arra, amit találunk. Ha keveset akarunk mondani, akkor azt mondhatjuk: a teljes magyar szociográfiai irodalom sem tudta annyira feltárni a nyomorúság titkait, mint ez a halkszavú, szenttelenül írott könyv. Ha méltómód akarjuk értékelni, méltó példákhoz mérve, akkor Móricz Zsigmond Önéletrajzához, Illyés és Kassák szerencsés ihletésű lapjaihoz kell hasonlítani. E könyv olvasása előtt is tudtuk, hogy költőnk a magyar proletariátus gyermeke volt s tudtuk, hogy nehéz sors ez. De álmainkban is üldözni fog örökké egy kép. Mikor Józsefék viszonylagos „jólétben” éltek, volt egy csirkéjük. Ezt a csirkét, ha József mamát ágyhoz kötötte halálos betegsége, Attilának kellett levinni a ronda Ferenc-térre, legeltetni. „Mogorván ült le a tér egyik padjára. Tartotta a spárgát s a spárga másik végén buzgón kaparászott a gyűlölt madár. A gyerekek körülállták, ugratták, csúfolták.” Attila ebben az időben már verseket írt, kamaszodó fiúcska volt, telve a jövődő férfi önzetével...

József Attila ifjúságának hiteles képe József Jolán könyvének legnagyobb értéke. Mert nemesi litteraturánk nagy elesettjeinek sorsát eléggé magyarázza a magyar Parlag közönye, polgári irodalmunk politikai buktatóit jól ismerjük. De ezek a régi példák itt nem segítenek. Mert tegyük fel, hogy magyarunk már versolvasó és könyvvásárló, tegyük fel, hogy Akadémiánkban Babits nem első fecske, képzeljük el, hogy Hatvany Bertalan igazi mecénás, vizionáljuk, hogy szerkesztőink sohasem érdeklődnek Attila politikai nézetei iránt, csak verseinek hódolnak nagy honoráriumokkal... vajjon mindez levehette volna róla a nyomor stigmáját? Forgót árult, kenyeresfiú volt az Emkében, szakácsnók szatyrait cipelte haza a vásárcsarnokból, bélyeggyűjteményéből utcai bélyeg-börzét alapított, — pár krajcárért. „Pénzecskéjének egy részét betette a takarékbá. Beiratási díjra gyűjtött, meg közzöre. Mert az minden gyereknek volt az iskolában, csak neki nem. És tornacipője sem volt, meg tornatrikója. De ha kellett, kivette sokszor majdnem tíz koronát kitévő takarékbetéjtét, ideadta és kezdte előlről a gyűjtést.” Gyerekkora az

ágyrajárás és az albérlés közötti sivárságban telt el s az igazi irodalommal egy ágyrajáró hivatalnokkisasszony bőrröndben hordozható „könyvtárában” ismerkedett meg. Néha kiadták a Gyermekvédő Liga útján falura. Öcsödön, apróka korában, elpiszkolta a nadrágját. Nevelőapja megostorozta. „Rövidnyelű ostora volt, hosszú, kígyózó szájjal a végén, ami rácsavarodott Attila kis derekára. Az ostor vége csattanva harapott aprókat a meztelen lábakra, körülkanyarodott a puha kis hason, a hát vékonyka bőrét hasogatta. Az égrehangzó csattanások ütemére Attila ropta az iszonyú táncot, kezét szeme elé szorítva, kiszolgáltatva, védtelenül, hang nélkül, szó nélkül, nyögés nélkül, lélekzet nélkül.” Ez a nevelőapja nem akceptálta az Attila nevet. Pistának hívta Attilát...

Hát feledhette volna ezt akár az Akadémia elnöki székében?!

„Országos volt a pusztulásban...”

A könyv biográfiai értékei között nem utolsó az a néhány levél, melyet József Jolán közöl. A levelek nemcsak József Attila koránébredt költői öntudatának dokumentumai, hanem új oldalról ismertetik meg a költő immár szoborrá dermedt arcát. Van ezekben a levelekben valami, amit — vonakodva a szó elhasználtságától ugyan — bájnak kell neveznünk. Gyermekes komolyság, gyermeki nyíltszívűség, fontoskodás és tréfa elegye ez és olyan ártatlanság s járatlanság a kegyetlen világban, ami csak az igazán nagyok sajátja.

Míg lapoztuk a könyvet, sokszor magunk elé idéztük József Attila alakját, igyekeztünk betölteni eleven látomásokkal a „memória kereteit”, de csüggedten állapítottuk meg: ezt az arcot nem adatott ismernünk. Morózus, éles, elmélyedő, vitára kész, hetyke, haragos arcát mutatta csak nekünk s igen ritkán a tréfásat. Most hálásan meg kell köszönnünk a testvérnek, hogy dokumentumokkal győz meg emberismeretünk fogyatékoságáról. Mi csak a becsületes, az elvhű, a szélmalomharcoktól sem visszariadó Attilát láttuk: ezt a jó, ezt a lelkes, ezt a kedves Attilát, fájó szívvel csak most ismerjük meg.

„Neked is csak most jut eszedbe egy mama-levéllal megörvendeztetni” — írja József Etelkának. Mama-levél: milyen finom és milyen pontos, milyen kedves és milyen fájdalmas szó. „Nézz körül, hogy egy lapra, melynek főszerkesztője leszek, hány előfizető akad a környéken.” A lapot a párisi nyomor idején tervezi s a környék, ahol József Jolánnak utána kell nézni, Magyarország. „Nemsokára rendezünk egy József Attila estét, majd küldök akkor egy plakátot a szíved fölé.” És még egy idézet. Az egyik párisi levele fölé ezt írja dátumnak: „Páris, a csomag napján.”

Ezekben az időkben a Hotel du Vaticanban öngyilkosságot kísérelt meg, — nem először életében. Napi költségvetése a 12 és az 5 frank körül mozog, sajton és tejen él: bablevesről (kolbásszal, csipetkével) és fatányérosról ábrándozik, de

nem kér csomagot, mert a kiváltásért 13 frankot kell fizetni. Verseköt ír és versek írására bíztatja József Jolánt. „És semmi szimbolizmus!” — hangzik ars poeticája. — Mindent teljesen racionálisan; és analitikusan meg kell vizsgálni minden szót és minden sort külön-külön... Amikor már tökéletesen meg tudod mondani tízennégy sorban, hogy egy kocsi áll, parasztszekér a ház előtt, akkor eljuthatunk a tulajdonképpeni költészethez, tehát tényleges, csak költői nyelven elmondható érzések kifejezéséhez.”

Azt a levelét, melyben ezeket írta, így fejezi be: „Vettünk felesbe egy petróleumkályhát, főzünk s néha pirosra sütjük a szoba levegőjét.”

Mindent megoszt testvérével. Gyomorbaját, terveit, Villon zsargonját, politikai nézeteit, sikereit („A Hont Feri egy József Attila-estét akar rendezni velem felesbe...”), gondjait, verseit s kétségeit: „Cikkeimet nem hiszem, hogy közölnék...”

Milyen nagy gyermek!

Juhász Gyula szakállán könny csorgott, mikor beszélt róla s azt hajtogatta: „A kedves, a kedves...” Dehogy értettem akkor.

Szakállt növesztett és francia verset írt szakálláról.

Milyen nagy költő volt.

Nagy költő? — Merész szó, vagy könnyelmű szó a kortárs szájában. Olyan ítélet, mely felett csak a holnap dönthet végérvenyesen, melyre a holnapután talán fölénytel legyint. A sok szellemtörténettel fertőzött itész között kétségkívül óvatosan mondtuk ki, de bizalommal várjuk a holnap döntését. A kortársi közelség csak azt rettentí vissza az ítélettől, aki csupán a koreszmék leckéjét szajkolja s őszinte perceiben döbbenve ébred rá nézeteinek hanglemez-törékenységre. De ahogy a háromdimenzióban való alkotásnak is vannak stílusoktól független örök törvényei, úgy kell törvénynek lenni a költői alkotásnak is. A mű bizonyos fokig objektív s a róla szóló ítélet is lehet majdnem ugyanolyan fokig az: intencióban pedig kell, hogy az legyen.

Kortársi közelség? Nagy akadály, de nagy előny is. Az utókor számára majd épp ekkora akadály lesz a torzító távlat és kortárs-magam és majdani-utódom mindketten csak a mű objektív valóságára és axiológiai törvények kor feletti érvényére vagyunk utalva. Az ítélet végtére judicium dolga, az egyéni judiciumé s ahogy felismerem a zsebtolvajt tettéről, felismerhetem a nagy költőt műve nagyságáról. És kell-e nagyobb távlat a kortársénál? Nem paradoxon ez, világért sem: a nagy költő mindig előre dobja a szívét a meg sem születettek felé: Vörösmartyt Babits értette igazán először s Petőfit Ady; Arany és Jókai pedig még mindig várnak művük tömbjébe zártan, hiszen még csak imént kezdtük szótározni szavaikat!

S végtére is: köszönet és hála József Jolán könyveért, (mit bizony igencsak bujni fog az „objektív” utókor!) mi is

olvastuk e becses könyvet, de azt hiszem nem mondok újat s meglepőt, hogyha azt mondom: csak irodalom-lélektani szempontból mondott újat József Attiláról, ám értékelése szempontjából közömbös, hogy megíródott-e vagy sem.

Ítéletünket művéről ez éppen úgy nem módosíthatja, mint ahogy kevés szó jut ebben az ítéletben a „tetszik-nem-tetszik”-nek is. Volt úgy, hogy tetszett, volt úgy is, hogy taszított a műve s szívemhez csak késői verseiből szól egy kalászkapareknyi. De hiszen Goethe életművét sem tudnám alábecsülni csak azért, mert sem emberi sem költői egyénisége nem rokonszenves számomra s nemcsak nyelvét nem szeretem, de még azt a tipográfiát sem, amin nyomtatják. Azért a zseni fénye csak világol rám is a goethe-i műből, azért az Iphigenia lélektani kompozíciója nem kevésbé tökéletes szememben, azért van olyan titka szívemnek, melyet csak Goethe szavaival tudok feloldani. Fordítva: kevés költőt szeretek úgy, mint a Múzsájától megfutott Nagy Zoltánt, de nem írnám róla azt, hogy nagy költő, — ő csak nekem nagy.

Nem hozhatta hát olyan közel szívemhez a testvér könyve József Attila emberi alakját, hogy közel férközhetett volna műveinek objektív ragyogásához. S szinte jobban örültem versei új kiadásában annak a kevés újnak, vagy nehezen hozzáférhetőnek, mint József Jolán adalékainak. Mert hiába minden szó: a költő csak a művében él. Valóságos léte: egy hasonlat, tébolya: egy bizarr kép, szenvedő szíve: különös ritmus.

Sorsáért az átok, a gyűlölet s a forranó bosszú: ez tartozik rám, a kortársra. De versei mindenkié, kire a topos noetos fénye visszasüt.

Verseinek új s bővebb kiadása (József Attila összes versei és műfordításai, Budapest, 1940. Cserépfalvi lényegesen kezelhetőbb a két esztendeje Németh Andor gondozásában megjelent kiadásnál. Bálint György igen helyesen arra törekedett, hogy a lehető teljesség mellett még az irodalomtörténeti használhatóság feltételének is megfeleljen összeállítása. Ő is érintetlenül hagyta ugyan kegyeletből a Medvetánc című kötetet, de az időrend épségbentartása kedvéért a Medvetáncba átvett verseknek legalább a címét eredeti helyükön közli. Így elérte azt, hogy az új kiadás már módot nyújt arra is, hogy József Attila életművét fejlődésének dinamikájában szemlélhessük. Ez a fejlődési vonal sokat megmagyaráz abból a felsőbbégből, mely a költőt kortársai közül kitüntette. Kortársai irodalmi pályájuk elején vagy az akkor „legmodernernebb” mindenféle „-ista” irodalmi divatok árjától sodortattak, vagy a Nyugat irányától visszakanyarodva a múlt század derekához, népi forrásokban keresték saját hangjukat. A valóban nagy tehetségűek között úgylátszik József Attila volt az egyetlen, aki egyenesen, megszakítás nélkül a Nyugat irányában kereste útját: első versein pontosan kimutatható a nagy nemzedék legnagyobbjainak, Adynak, Babitsnak, Juhász

Gyulának, Tóth Árpádnak, Kosztolányinak hatása. Ezért vesztegetett ő a legkevesebbet erejéből az izmusok útjain s ezért nem vált soha visszatetszővé művén a koreszmék nyomá: dialektikájukat sohasem tudta átvenni az után a magaskola után. Azt a stílust, amit ott tanult, már csak a maga megtalált hangja válthatta fel s annak a stílusnak intencióját (a magyar irodalom organikus stílus-fejlődésének iránya volt ez) sohasem is váltotta másra. Legnagyobbjaikkal együtt futva, aprajukat el is hagyva hamarosan, holtáig futotta a pályát. (Valamikor inyenc feladat lesz irodalomtudósok számára feltárni azokat az érintkezési pontokat, melyek Babits és József Attila művén felismerhetők. Az indikáció Babitsé, de az eredmény néha hatással nem magyarázhatóan egyenértékű s Babits klasszicitását szépen igazolja, hogy legérettebb alkotásainak nem egy eleme egyben a legifjabb irodalom friss eredménye.)

Kiragadott példa volt ez, de megmutatta, hogy mily szükség volt erre az újabb kiadásra: elkezdődhet immár József Attila életművének méltó értékelése. Először természetesen fel kell dolgozni e művet s ma már lehet is. Kötelezővé is teszük az irodalmi feladat vonzása mellett az eszmék is, melyekért ő hevült. Az eszmék, melyek köré most lánggyűrű szorul, az ő művében salaktalan tisztaságban ragyogtak. „Okos szívében jajgatott a világ töredelme” írta róla Horváth Béla. Okos szív: találóbbat nem lehetne mondani róla. A szenvedélyes, a nemtelen, a gyáva szívek gyűlölködő világában hallgassuk művéből okos szívének dobogását, de ülünk le valóban műve mellé és e méltatlan világ ellen méltó módon lázadva, mutassuk fel művét teljes igazságában, igazi szépségében.

Az ő hazája már az „édes Örökkévalóság”: száritsuk fel gyáva könnyeinket s ne sirassuk tovább. Itt az ideje, hogy felépítsük emlékművét sírja fölé. Az első, példamutató lépés már megtörtént: a testvér már letette sírjára könyvét...

Bóka László.

G. K. CHESTERTON:

VERSEK

A MODERN MANICHEUS

Azt állítja, hogy nincsen bűn, de bűne
csak nő s már könyörtelenné dagad;
Mindensége, a szégyen, eltakarja
a szégyentelen, éji árnyakat.
Korholja Istent, mert nemzette őt,
mindenki érzi virongc vesszejét —
bűnös a gyermek, az apa s hibás
Istenig vissza minden nemzedék.

A gyógyító mezők, a boldog erdők
dalolnak a megtért ember felé —
az ő szemében nincs erdő, bozót csak,
mohó, miként az ősemler lelé.
Arra büszke, mi hideg szájalom
esetleg, de még többször rút hiba,
kényszerhelyzet: vadonban „jóbarát”
így lesz cserkésző fiú s bandita.

Felhördül minden ártatlan öröme,
megszállja őt egy titkos rémület,
új erkölce már gyökerében rothadt
s lelke bűzhödten jár a föld felett:
a zöld fű óriási csúf csiga,
kétértelmű, mert kancsalul tekint
és a virág kibírhatatlan trágár,
mert az ég felé nyitja szerveit.

Lelkében még a kertek istenével
pogány maradt, de nem a régi víg,
a pornak vétkei kutatja mélán,
mert lelke vak, üres, reménye híg;
a növények kipányvázott vadak,
zöld levelük aljas vágyról susog,
retteg, ha feje felett méhe dong
s a hártyszárnyról arany fény zuhog.

Igy szól: „Bűnöm nincs; követem elhajítom,”
s kavicsát az oltár felé veti,
így dobja bűnét s kavicsát a Háza,
mely a föld vizét borrá élteti. . .
Egyszer egy zsarnok megmártván kezét
a folyón, a víz legott vérezett —
e kítaszított bűnös dühe is
megmérgezhethet még tengernyi vizet.

A SZERELEM NÉMA BARÁTJA

Van egy hely, hol hallgat a lant, a hárfa,
cikornya nincs s baljósan zúg a szél,
kis asztalok várnak a szent csodára,
boglárfka bölint s hervad a babér.

Csatlakoztam, íme, magányos társak;
néma barát vagyok s már nincs szavam,
az ember a szerelemnek s a halálnak
kapuján egyedül jár s társtalan. . .

De most, egy pillanatra még megállok,
szólok hozzátok testvériesen:
öreg e föld s vannak még talányok,
amikről nem szólt itt még senkisé.

Raics István fordítása.

VÉGH GYÖRGY:

MINT A ZSENGE ŐZSUTÁNAK . . .

Mint a zsenge őzsutának
párját hívó panasza,
mint a tobzos fenyőfáknak
zizegése éjszaka,
mint a patak csobogása
hajnalban a kert alatt,
mint a sasnak szárnyalása
hogyha jó az alkonyat;
olyan a te hangod nékem
drága Annim, ékességem,
hajnalig is hallgatnám
s tudom, hogy meg nem unnám.

Mint a felhők ragyogása
hogyha jó az alkonyat,
mint az égnek villámlása
őszre váró fák alatt,
mint a szilva hamvassága
könnyű-ködös hajnalon,
mint a fénynek villanása
füsti fecske szárnyakon;
olyan a te szemed nékem
drága Annim, ékességem,
hajnalig is bámulnám
s tudom, hogy meg nem unnám.

KÜRTHY MIKLÓS:

A KALAUZ

A vonat rohanvást szelte az utakat, mezőket és a földeket. Konokul, egyhangúan zakatolt, mítsem törődve a fülkében egymásmellé zsúfolt életekkel. Különböző célok felé igyekeztek — különböző sorsok. A jegyét azonban mindenki egyformán megváltotta, mert ez volt a szabályzat. És a szabályzaton ridegen örködött a kalauz. Isten tudja, hányadszor járt már ezen az útvonalon, fejében zakatoltak az állomások, ő pedig merev arccal lukasztotta a jegyeket és ügyelt a szabályzatra. Kötelességtudásból, megszokásból — unalommal. Ez a három szó töltötte be életét. Büszke volt a kötelességtudására, arra, hogy az ő vonatára nem szállhatott potyautas és senki sem utazhatott tovább egy állomással, mint ameddig a jegye szólt. A kötelesség belefagyott a lelkébe s minden mással szemben érzéketlenné vált. Markát évek óta beidegzett mozdulattal nyujtotta az utasok felé s azok lázasan kotorászták elő a jegyet, mintha ezzel is siettetni akarnák a vonatot. A cél felé, ahová el akarnak érni. Hogy azután még tovább is robog a vonat, amíg végső célját el nem érte, az őket már nem érdekelte. Mindnyájan csak a magunk célját látjuk, ami azon túl van — számunkra már nincs is. Egyedül neki, a kalauznak nem volt célja. Világosan látta az egész körforgást, hogy a végállomástól minden újra kezdődik s éppen ezért nem is érdekelte. Uralkodott az utasok, célok és sorsok felett. Akár csak a gép, ő sem vett tudomást a fülkében ülő emberekről. Ki hová utazik? Esküvőre, vagy temetésre? — oly mindegy volt. Kötelességüket pontosan teljesítették: a gép meg ő. Kezében a lukasztóval a pártatlanság és könyörtelenség gigászi szimbólumává magasodott. A maga útvonalán ítél, uralkodott. Bíró volt.

Igy tartott ez már évek óta. És egy nap megbetegedett a kalauz. Furcsa, szaggyalult köhögés szakadt fel melléből, tüdejébe éles fájdalom hasított.

Letántorgott az uccára. Agya kábult volt, lépni is alig tudott. Cél nélkül ödöngött. A körülötte járó emberek egyszer egészen picinyekké zsugorodtak, máskor meg óriásivá növekedtek szeme előtt. A láb kigyöngyözött a homlokán. Hirtelen valami vad vágyat érzett, hogy vonatra üljön. Vonatra, ahol egész életét töltötte. Utazni! Repülni síkságokon és hegyeken át, mint ahogyan eddig. Tudta, hogy akkor meggyógyul.

Soká tartott, amíg kiért az állomásra. A legelsőnek befutó vonatra felszállt. Úgyis mindegy, hová megy — ötlött eszébe homályosan. Csak az a fontos, hogy száguldjon, hogy

a hűvös levegő arcába vágódják! Úgy, mint eddig.

Amikor megállott a kocsi folyosóján s hátát a falnak támasztotta, mélyet lélekzett. Felszabadult akart lenni, boldog és könnyed. Hiszen itt van! Szárguld vele a vonat! Mintha repülnének! A zökkenőket nem is érzi. De... de valami baj van... valami különös van itt, ... maga sem tudja ... mi, szemé előtt vörös karikák táncoltak, jóidőbe telt, amíg megtisztult a látása.

Rémület hasított agyába. Egyszerre rádöbbsent, hogy mi az, ami olyan, olyan nehéz, szorongó érzéssel tölti el. A kocsi fekete volt. Révetegen megsimogatta homlokát. Kiáltani szeretett volna, de a hang csak nehezen szűkölt a mellében. Ekkor, mintha valami titokzatos erő kényszerítette volna, oldalt fordult. Feketeköpenyes férfi állott mellette, aki széles karimájú fekete kalapot viselt. Arca beleolvadt az őket körülvevő félhomályba, körvonalait sem lehetett látni.

— Új utas? Lám, lám, szaporodunk szépecskén — fordult feléje az Idegen. Hangja rekedt volt, suttgóg.

Megborzongott. Hidegség szaladt végig hátgerincén.

— Kérem... szépen... — szedte össze magát nagynehezen — én... olyan... furcsa... nem is... tudom..., miért... fekete ez a kocsi? Itt... minden olyan furcsa...

— Furcsa? — a feketeköppönyeges férfi fojtottan nevetett. — Lehet. Itt minden furcsa, amíg az ember meg nem szokja. Itt minden más, mint azon a vonalon, amelyen eddig maga utazott. Itt én vagyok a kalauz s én ítélek a sorsok felett.

Kinézett az ablakon. Áthághatatlan sötétségbe ütközött a szeme. A vonat robogását csak érezni lehetett a kattogás gyors, robogó üteméből. Sűrű szikraeső záporozott el az ablak előtt. Szerteszét villantak a szikrák és a nyitott ablakon át hidegség csapott be. Összébhúzta kabátját és a fülkeajtóhoz lépett.

— Fázom — szólt hátra didergő hangon. — Bemegyek.

Rémülten ugrott vissza a fülke ajtajából. Odabenn feketébe öltözött férfiak, nők és gyerekek ültek. Ösztönösen tévedt tekintete a maga ruhájára. Fullasztó érzés lopakodott a torka felé. Ő is feketében volt.

A másik élesen, gúnyosan felkacagott. — Csodálkozik? Felesleges, higgye el. Meg kell szoknia, hogy aki erre a vonatra száll, annak feketében kell lennie.

— Nem... nem akarom — furcsa, nyöszörgő hang tört elő a melléből. — Le akarok szállni. Hol lehet leszállni, kolléga úr?

— Sajnálom — felelte az Idegen — de erről a vonatról csak a végállomáson lehet leszállni.

— De én nem erre a vonatra akartam szállni! Én...

— Az teljesen mindegy, hogy maga nem ide akart jönni.

Akik ide jönnek, azoknak ide kellett felszállniok. Akár akarnak, akár nem!

— Le akarok szállni — ismételte konokul. A vér zúgva tódult agyába.

— Ne vitatkozzék! — mondta élesen a feketeköpponyeges férfi. — Ezen a vonaton én vagyok az úr. Én parancsolok. Itt mások a szabályok, mint azon a másik úton, mondtam már. Ezen a vonaton mindenki csak egyszer utazhatik. Igaz, azt hiszem, nem is vágyódnak többször rá — nevetett metszőn.

— Mennyit kell fizetni ezért az útért? — kérdezte dadogva.

— Mindenki más összeget fizet. Ez már különböző.

— Hol... kell fizetni?

— Majd a végállomáson. Itt mindenki a vágállomáson fizet — mondta a Másik és kibámult az ablakon.

— Mitől függ, hogy ki mennyit fizet? — A szavak üresen kongtak a sötétben. A feketeköpponyeges visszafordult az ablaktól. Ránézett. Seme parázslott, akár az iménti szikraeső az ablak előtt, de úgy tetszett, mintha ez a fény nem is a szemgödréből, hanem nagyon messziről, sok kilométernyi távolságból jönné.

— Az attól függ, hogy ki milyen ember volt azon a másik vonalon.

A feje zúgott, alig értette meg a szavakat, amint tompán ütődtek a dobhártyájához. Most már tudni akart mindent, ami vele itt most történik. Tudni — és érteni.

— Mi köze van annak a másik vonalnak ehhez? Én ott elvégeztem a munkám becsületesen. Ez más vonal. Amit én ott tettem, nem tartozik ide.

Az Ismeretlen Kalauz gúnyosan felkacagott.

— Ügylátszik az a baj, kevesen tudják odaát, hogy minden út és minden vonal ebbe a vonalba torkollik, amelyen most utazunk. Minden itt folytatódik... és végződik. Maga például sokat fizet majd a végállomáson.

A vonat egyhangúan kattogott: a fülkében szótlánul gúnyasztott a fekete emberek serege. Arról a másik vonalról jöttek és valószínűleg kevesen tudták közülük, hogy utuk egyszer ide vezet. Ki tudja, akkor talán jobban vigyáztak volna?

— Sokat? Miért? Lelkiismeretlen voltam? Könyörtelenül lelkiismeretes.

A szemek most még jobban parázslottak, izzottak a sötétben. Két izzó pont... olyanok voltak, mint a végtelenség felé rohanó mozdony két lámpája.

— Igen és éppen ez a baj — felelte lassan, keményen a feketeköpponyeges. — Könyörtelen volt. Ha egy öregasszony felfelé kapaszkodott a vonatlépcsőn, nem segített neki. Mert ez már nem volt a kötelessége. Nem törődött az utasokkal és könyörtelen bíró volt. Szívtelen.

— De... az állásom — védekezett erőtlenül.

—Az állása! — a Másik megvetően legyintett. — Ha mindnyájuknak, akik azon a másik vonalon uralkodnak és ítélkeznek az összepréselődött kis emberi sorsok felett, szívük volna, akkor nagyon sokuknak kevesebbet kellene fizetniök a végállomáson. Maga is sokat fizet, mert nem volt szíve!

A mondatok súlyosan koppantak el a semmibe és hallgatás ékelődött közéjük.

Szív! Ez a szó most furcsán visszhangzott a fülében. Valahogy, homályosan sejtette, mi az. Egyszer régen... elvesztett... és aztán...

A kocsi hatalmasat zökken. Megállt. A feketébe öltözött kalauz elkiáltotta magát: Végállomás! Leszállni!

Ő is megindult a kijárat felé. Tétován, félve ballagott az ember, akinek azon a másik vonalon nem volt szíve...

Kürthy Miklós

HOLLÓ ERNŐ:

D É S

Itt pihentek a Hétvezérek
honfoglalás után, az Óvár-
dombján, föl-fölcsapott az ének,
keleti ének, ősi, sóvár, —

asszonyról szolt, sok-sok csatáról
s az új hazáról, mely övék lett,
folyt a bor s táncra keltek bátor
tüzek mellett a vad legények.

Most a kihalt óvári-dombon
kincskeresők ásója jár,
a levegő mézszagtól illatos.

S lent zsongító hegyikolompon
merengve, csöndes-tétován
hőmpölyg sötét medrében a Szamos.

IJJAS ANTAL:

KÜLVAROSI ÉJSZAKA (1931)

REGÉNY

Nyílik az ajtó, s tatár süvegével, tatár arcával megjelenik a gőzben és a fényben Miskolczi bácsi. A Vásárcsarnokot már nyitják, három teherautó érkezett Ceglédről, a gazdáik már kérdeztek is utánunk. Sietni kell. Winter elfojtja izgalmát, ő is jön. Ott künn már hajnalodik. A kép még teljes éjszakát mutat, a sötétség tengerébe merült lámpák villogásával, a ködöt szél vitte el és ezekben a szerencsétlen utcákban itt köröskörül metsző és mozdulatlan fényvel ragyognak a lámpák mint a gyémánt, de ez már mégsem éjszaka, hanem a téli Pest koromfekete hajnala. Az utcák már élnek, a hajnali korcsmák és kávémérések nyitnak, társzekerek és teherautók csörömpölnek, a Csarnoknál még reszketnek és dörögnek a frissen megállt ceglédi teherautók motorai, a kocsi-falacról és a rakományból pedig még áradnak a ködfoszlányok, azok a párarongyok, amik még benne maradtak az Alföld vastag ködtengeréből, amelyen át a kocsik egész éjszaka futottak. A féllángra eresztett, sárosüvegű reflektorlámpák fényhálójában egy hatalmas, bőrkabátos asszony kemény és súlyos férfiarca; ezt az arcot Ceglédtől egészen idáig metszette a mellette elsüvöltő fagyos köd, de a rézvörössé fagyott vonások erősek és kemények, a világoskék szemek pillantása súlyos és biztos mint a kő, hangja rekedt és nyers; ismerjük őt és nem örülünk, hogy ma nem az ügynökeivel küldötte, hanem maga jött árujával. Kegyetlenül kemény, szűkmarkú asszony, testileg és lelkileg is erősebb mint az átlagférfinak még a java is, egész modora és egyénisége olyan mint valami tűzben és ecetben edzett durvaszemű acélráspoly. Félig-paraszt, félig üzletasszony egy szikár, sápadt és hallgatag férj oldala mellett és sokszor vagyok kíváncsi arra, milyen lehet a nyers és hatalmas egyéniség élete, de én csak ezt a darabját látom: megjelenik itt átfagyottan, éberül és rettentő erélyvel az autólámpa fénykörében, megszemlél minket, megalkuszik velünk, hajt minket és lohol utánunk a vásárcsarnok lámpáinak fényességében s ha jó kedve van, még külön borralót is ad, igaz fősvényen, de ad, aztán lehet hogy csak a következő héten látjuk ismét; azt mondják róla, mindenfelé jár ennek az éjszakai teherszállítás hálózatának útjain, Szegedig és Debrecenig, és azonkívül, hogy ideszállítat másfelé is ad és vesz. — Minden a pénz! — mondta róla egyszer majdnem gyűlölködve vékony és kicsiny s a félelmében

élessé és energikussá edződött férje; valóban így is lehet, de néha ha körülpillant s én látom a fagytól vörösreégett és az egyéniség belső erejétől keményre faragott vonások mögött és a száj kemény vonala mögött az érzések forró és édes érhalózatát. Hát ilyen asszony Szalkainé.

Mostmár aztán nincs idő gondolkodni, mert az ő markában vagyunk és kezdődik a munka, a ládákat és zsákokat és ketreceket lerakni és vinni a vásárcsarnok fényel és köddel elteltő jéghideg zöldség- és húsbűzében. Enni is kellett volna valamit! Így üres gyomorral az ember néha majdnem rosszul lesz, de mindegy, szaladni kell, így is a hányás ingerének görcsétől fakó és verejtékes arccal, a hideg verejtéktől belül talpig csuromvizesen, de azután elmúlik ez is, és Szalkainé hatkor kifizet. Miskolczi bácsi, Winkler, én: mind a hárman neki dolgoztunk ma éjszaka. Kapunk két-két pengőt.

Miskolczi bácsi az, aki a maga szemérmes és nyugodt öntudatával megkockáztatja a külön jutalom dolgát, — ma több volt az áru, mint egyébkor s pontosan és jól lehordtuk. Morog és ad még harminc-harminc fillért, és amikor egyedül maradunk, Miskolczi bácsi vidáman kijelenti: ezt pedig ő elissza. Gyomrában, amely olyan kemény ráncokkal szikkadt tele, mint az arca, már évek óta nem volt más, mint szalonna, kenyér és pálinka, nincsen igénye másra, mint erre a háromra és abból a két pengőből, amit kapott, megél ha kell, akár egy hétig is; azokban az időkben, amiket vele töltöttem, sejtettem meg halványan valamit a kínaiak szívósságából és rettenetes igénytelenségéből. Később sokszor gondoltam arra, hogy a magyar parasztságba beleszívódott mongol réteg teszi, ennek a rétegnek irtózatossága igénytelensége, hogy parasztságunk e fajtája fölé nem nőtt az igényesebb javak cseréje, kereskedelem, városi kultúra, a szellem élénksége és ereje.

De mi ketten most nem tartunk Miskolczi bácsival. Oda-künn kékesszürkén, sötéten és feketén párolog a hajnal, a Rákóczi-tér fáin túl már mozog a körüti forgalom, az ég kőszürke, lapos és mozdulatlan, és a levegőben van valami az elérésre váró hópelyhek szűrős élességéből. A lépéseim nehezek. Kifelé, a Mátyás-tér felé megyünk.

Sohasem feledem el ezt, ezt a hajnali beszélgetést Winklerrel, ott az egyik utcasarkon, egy hajnali kávémérésben, ahova a lépcsőkön kellett lemenni, a fénynek valami hideg, zöldesárnyalatú fázós vizébe, a fénytől és az éjszakázástól zöldessápadt arcok közé. Azonban ez a kávémérés a legolcsóbb itt a messze környéken és kapni benne mást is. Alig eszünk, Winkler máris beszél arról, amiről szokott s elemzései élesek, de rosszak. S közben a fény — mint valami sápadt és szétfolyó röntgenvetítés — az ő arca mögött is kirajzolja a típus vonásait. Zsidó, semmi kétség, hogy zsidó, nemzetének erős komoly és éles barázdáltságával arcán és egész lényében; ezen az arcon ebben a pillanatban a gúny és egzaltáció váltakoznak.

— Mi az, mit néz úgy rajtam? — kérdezi, amikor látja milyen hideg szemekkel figyelem.

Vállat vonok:

— Ne haragudjon érte. Csak az jutott eszembe, menyire nem történhet büntetlenül, hogy valakinek pátriárkák és próféták voltak az ősei és hogy olyan népből származik, amelynek egész léte arra volt beállítva, hogy a Megváltást és annak folyamatában a saját műüket várják. Ön is meg akarja váltani a világot. Csakhogy a világ: egy bizonyos Názáreti Férfi által már régóta megváltatott.

Amit mondtam, nincsen emfázis nélkül. Dehát az ébren töltött éjszakának, a fagnak, a teherautóról leemelgetett s a csarnokon görnyedve és verejtékezve végigcipelt néhány mázsának, az ember tagjaiban az evés után szétáradni kezdő melegnek megvan a maga mámora; és talán csak nem fogom kiejteni Jézus Krisztus nevét itt, ezek között az arcok, ezek között az ajkak és hangok között, ebben a keserű és homályos fényben s magam is keserű és homályos szívvel!

— Nem, nincs megváltva. — Most kimozdul nyugalmából, gesztikulálni készül, de bennem egy pillanatra felébrednek a dominikánus zárdában töltött évek:

— Jó! De vigyázzon, ezt most ne tagadja meg. Tudniillik ezzel azt állította, hogy az emberiség megváltásra szorul, tehát úgy ahogy jelenleg van rossz, viszont el lehet képzelni egy ideálisan jó állapotot. Ezzel elismerte a Jót és a Rosszat, elismerte az Áteredő Bünt, elismerte a Megváltás szükséges voltát, a katolikus dogmatikának néhány sarokkövét.

— Nem, ezt a vitát nem fejezzük be. Azt hiszem nem fejezzük be... — s az elfüggönyözetlen nagy ablaktáblára nézett, amelyen át az utcán menőknek csak a lába látszott. — Egy pillanatot még várjunk... — és arcán megjelent az éberségnek és az üldözöttségnek ugyanaz az éles vonása, ami előbb. — Várjon, én talán előre megyek!

Fizettünk, felment a lépcsőkön, kilépett az utcára, átvágott a másik sarok felé. A párás üvegen át láttam távolodni alakját, azután egy teherautó jött és eltakarta, én is indultam, de amikor kiléptem, már nem láttam sehol és azóta nem láttam többé. Számára csak álcázás volt a szerep, amit az éjszakában játszott. Elmenekült-e vagy elfogták, máig sem tudom; de legkevésbé sem csodálkoznám azon, ha kezébe kerülve valamelyik írásom, írna Moszkvából, vagy valamegyik téli reggel ködös virradatában élénk lépne ugyanúgy testet öltve a hajnali derengésből és az utca párarongyaiból, ahogyan mintegy közéjük foszlott, s arcán nem látszanék meg az azóta elmúlt tiz év. De a nevét sem hallottam azóta. Az évek messzeségében látom magamat, amint akkor ott állok az utca sivár félhomályában, azzal a homályos előérzessel, hogy nem találkozom vele többet, érzem fejemen és szememen ugyanannak az ólmos fáradtságnak fátyolát, amit akkor éreztem, e fátyol alatt feltűnik egy-két akkori gondolat ~~szó~~klatott

és nyugtalan töredéke. Akkor arra gondoltam, hogy a szociális kérdésnek nem-e ez az egész lényege: Hogy a társadalmi osztályok együttes munkával vegyenek részt a Megváltás művében. De ezt a gondolatot azóta sem tisztáztam magamban. Gyöngye és magányos voltam hozzá s valószínű, hogy az is maradok.

(Folyt. köv.)

HOLLÓ ERNŐ

BESZTERCE

Szőlő- és gyümölcsöskertek körül.
Domboldalakon fürgén kúszik a
a jólét, itt minden-minden cseng, örül,
az élet ízes, tiszta dallama

lűktet, mint szív, mely izgatón teli
s ért kertjeit a szél ringatja csak.
A táj dús örömökkel fizeti
gazdáit, harsány és vidám szavak

szállnak, a levegőben mustszagok
szűrődnek, mint verőfényes napok
s néhány temploma a magosba szúr.

És távol zöld fenyőkkel integet
s a felhőfoszlányoknak ad kezét
hatalmas erdőrengeteg, Henyul.

K Ö N Y V E K

KÉT ERDÉLYI REGÉNY. *Wass Albert: Csaba. — Karácsony Benő: Utazás a szürke folyón. (Erdélyi Szépművés Céh és Révai.)* A kisebbségi sorsból származó természetes megkötöttségeken, hangulati egyezéseken, a sokszor mesterségesen nagyított erdélyiességeken túl a legtöbb erdélyi író írásai az emberiségnek tisztább tudatával, a humánnum kérdéseinek becsületesebb és körültekintőbb tárgyalásával lepték meg a magyarországi olvasót. Ahogy nemrégiben enciklopédikusnak nevezte valaki az erdélyies kultúrát, az erdélyi írókból nem hiányzott valami megérteni és megbékélni akaró eklekticizmus. Az emberiség erdélyi öntudatának forrása valóban szélesebbkörű tapasztalat lehetett, a nemzetiségi kérdések zür-zavarában az erdélyi ember, úgy látszik, mindenféle fajból és nemzetből személyesen megtapasztalt értékes és káros egységeket s ez a tapasztalat, — melyet saját kisebbségi helyzete nemcsak ressentiment-nal, de valódi alázattal is erősített — önszemléletét is, de a humánumnak igazibb átélését is elősegítette. Míg a trianoni Magyarország egyre inkább hozzászokott, hogy minden bajáért, — legyen az akár szociális akár politikai természetű, — másokat okoljon s lehetőleg olyan bűnösöket keresen, akiket — joggal vagy jogtalanul — a magyar népközösségen kívülállóknak tekinthet, míg a magyar író és elsősorban újságíró egészen elszokott attól a gondolatától, hogy lelkiismeretvizsgálat is van, hogy magyar bűnök is vannak és sok bűnért, melyért most bűnhődünk, vagy holnap kell bűnhődnünk, önmagunk vagyunk felelősek, míg a magyar élet sokszor csak a felelősség alól való menekülés igyekvésének tetszett, az új erdélyi irodalom valóságosabb, logikusabb, igazságosabb szempontok szerint vette revízió alá a magyarság sorsát, nem igekezett ellenfeleinek nagyhangú legazemberezésével menteni a magunk hibáit s nemcsak elismert, feltárt, megmutatott magyar bűnöket, de súlyos helyzetében is tudott rügyeket és reménységet idézni s kised munkában, egyéni erőfeszítésben magyar utat mutatni.

Az új erdélyi irodalom sokszor nemesebben, sallangtalanabban volt magyar s tisztább, meggyőzőbb hangon emberi, mint a magyarországi s az irodalomban is magasabb tudatot s igazibb átélést, nemesebb formákat tudott megvalósítani.

Az irodalomnak és emberségnek ez a magasabb igénye még akkor is megvan az erdélyi könyvekben, ha azok egyébként írójuknak nem a legszerencsésebb alkotásai. A *Farkasverem* után *Csaba* nem jelent emelkedést *Wass Albert* pályáján. Az erdélyi fiatalember története, aki apja elvesztése után először a maga birtokát hozza rendbe, aztán a falu magyarjait kényszeríti bele közös magyarságmentő vállalkozásba, hogy végül környéke minden magyarját megszervezze egy választási hadjáratra. A próféta-ság ábrázolása, — az erdélyi regény régen kerülgeti ezt a témát, — nehéz kérdés, a regény mai pszichológiai, individuális szemléletével alig oldható meg. *Csaba* jelkép a fiatal Fileki Ferkónak, nagyapja mesélgetéséből kerekedik ki a magyarság-örző és védő hősnek az az álomképe, mely Fileki munkáját magasabb értelemmel, szimbólikus vígasztalással tölti el. Csakhogy a jelkép magyarságához nem nő elég nagyra Fileki Ferkó alakja, cselekedetei nem emeli magasba, nem teszi hőroikus jelentőségűvé sem a regény

meséje, sem a stílus ereje. Impresszionista hangulatképek sorozata a regény, melyből tájak és mellékalakok úgy hullanak ki, mint őszi levelek a fák lombozatából. A mellékszereplők és mellék-események, bármennyi finomsággal rajzolja is meg Wass egyik másik alakját, valahogy nincsenek eléggé szoros kapcsolatban a regény lényegével; Annuca, a román tanítónő epügy lejöttök, mint Kató, a vidéki földesúr álmodozó leánya vagy Sarolta, ez az elsüllyedő gyermekkori szerelem. Szép tájleírások, néhány pompás arckép a régi világ öreg, füstölgő, bánkodó urairól, de a regényben mégis valami megereszkedottság, valami langyosság, az igazi feszültség hiánya érzik. Csak az emberiség öntudatában és vállalásában nincsen hiba. Ez a gyűlölet nélkül látott s mindenképpen igazságosságra törekvő társadalmi kép sok tekintetben példája, nemcsak zsinórmértéke lehetne nem egy magyar regénynek. Mindenképpen dicséret illeti Wass Albertet, hogy a mai divatok ellenében a humanitásnak ilyen vállalására elég erőt érzett.

Karácsony Benő új könyve (*Utazás a szürke folyón*) megint egy tragikomikus sorsot át keresi a „szürke folyó”, az élet minél teljesebb, fonákabb látványát. Karácsony humorista voltánál fogva érzékenyebb az emberiségre s az emberiség ellen elkövetett bűnökre, s erdélyi szelleménél fogva a világról lelkiismeretileg átitatottabb képet rajzol.

A könyv első fele a nyugateurópai regény divatos vívmányait igyekszik humorista nézőpontból hasznosítani. A regényhős kórházban fekszik s részben különös asszociációk kapcsán — mintha a prousti felfedezést figurázná ki — lírai magánbeszédében, részben igen érdekes lélektani indítékokból származó közlési vágykötőreibe „felgombolyítja” visszafelé, hogy mi is történt vele s miért került kórházba. A második rész egyenesen, előrehaladó ritmusban igazolja a hős jellemét, eseményekben mutatja meg azt, amit az első részben a hős nem akart megvallani magáról s volta-képp mégis megvallott. Ez a hős, — Sebestyén, a patikus, a maga szeszélyes rendszerességével a leghősibb humoros embertípussal tart rokonságot. Vele minden történik a világon, *történik*, mert az élet mozgató szálait különös vaksággal nem képes meglátni, gyanutlanul túri, hogy becsapják, s gyanakodásával elkergeti magától mindenkit, aki jószándékkal viseltetik iránta. Figurák és alakok pompás körtánca forog Sebestyén körül, hol a patikus egyéniségén át szűrődnek át s képzeltek és valódi egyéniségük ellentétei mulattató kavargással ragadják magukkal a patikus sorsát, hol mások által változott jellemük hamissága derül ki az események folyamán, hogy ismét a patikus szenvedje meg hite és a valóság összeütközését. Tragikomédia ez, a jóakarató ember tragikomédiája, de annyi színnel, annyi ráadással, annyira elburkolva, körüláncolva a könyv valódi, szomorú értelmét, hogy elveszünk a firtorok között s a játékosság áradó készségétől nem látjuk a regény lehangoló értelmét, az élet zavaros tapasztalatainak végül mégiscsak csalódásba való torkolását. Karácsony aprólékos, humorista indítékú jellemzésének néhány klasszikus példája vonul fel újra, alakjainak, kliséinek oly nagy a változatossága, hogy új regényét egyik legserencsésebb írásának kell tartanunk. Humorista felfogásának is megvan a sajátos erdélyies íze, ez az író sohasem téveszt el a lelkiismeret mértékét, a humor alatt fonákosságokat, szélhámosságokat, bűnöket mutat meg s — ha legkevésbé sem mutat rá s éppen nem magyarázza — írásának mindig megvan az etikai igénye.

Lovass Gyula.

JÓCSIK LAJOS: IDEGEN IGÁBAN. (*Athenaeum* kiadása.)

A Felvidék húsz éves megszállásának szociográfiai eredményei mindeddig inkább csak monografikus természetű munkákban jelentek meg. A felvidéki kérdés szintézise helyett részletkutatások eredményeit kaptuk, egyes rétegek problémáinak kivizsgálásánál tartottunk. Az első figyelemreméltó kísérlet a szintézis felé Jócsik Lajos most megjelent könyve. Maga is részese lévén a kisebbségi sorsnak, szinte belülről látja a felvidéki élet egész problematikáját, mélyebb és érdekesebb összefüggéseket vesz észre, mint amilyeneket a legtisztább hajlandóságú kívülről jött ember láthatna. Nem elszigetelten veszi szemügyre a Felvidék gazdasági, demográfiai és kulturális problémáit, hanem megfelelő távlatot keres a felvidéki jelenségeknek Közép- és Kelet-Európába való beállításával. Szigorúan ragaszkodik a tényekhez, a kétoldalú meghallgatás elve alapján felhasználja az utolsó magyar statisztikák s a cseh-szlovák hivatalos kimutatások adatait s így veszi sorra a cseh-szlovák államfilozófusok társadalmi- és államelméletének fonákságait. A kisebbségi élet feldolgozásában lehető teljességre törekszik. Behatóan foglalkozik a magyar kisebbség elszegényedésével, a középosztály kiesésével s a felvidéki fiatalság önmagára-eszmélésével. Bemutatja a cseh iparpolitikáját, mely a cseh ipar centralizálásán alapult s a Felvidéken keresztül délkelet felé törő idegen erők felhasználásával a helyi ipari termelés s a kisipar fokozatos, sőt olykor rapszódikus kikapcsolásával az északi részeket az agrárfeudalizmus útjára terelte. Figyelemreméltó fejezetben fejtegeti a szellemi és gazdasági ébredés előjeleit. A kisebbségi sors vége felé a felvidéki szellem sajátos életformát alakított ki, mely a gazdálkodásban a független kisexistenciák kitenyésztését sürgette a magyar kisebbség önereje segítségével, szellemileg pedig művelt és autonóm ítéletű magatartást eredményezett. A húsz éves kisebbségi tapasztalat mozgékonyabbá tette a Felvidék magyarságát, mely bár középosztályának menekülése s az idegen bürokrácia terjeszkedése miatt sokat veszített városias-polgárosult létformáiból, a megszállás utolsó esztendeiben újra magasabb rendű, vezető hivatásának tudatára ébredt. A cseh földreformból kiszorult magyar parasztrétegek nagy hajlandóságot mutattak a belterjes gazdálkodás felé, Érsekújvárott és környékén virágzó kertművelés indult meg, a rideg megélhetési feltételek piacok felkutatására sarkallták a mezőgazdasággal foglalkozó rétegeit s az elnyomásra belső függetlenséggel, a kisemmi-zettségre etikus magatartásának mélyülését felelt a felvidéki magyar. Jócsik tehát a felvidéki sors reményesebb oldalait is feldolgozza s új megvilágításban mutatja meg a magyarság szerepét és lehetőségeit a keleteurópai tömbben. Értékes és bizonyára megérdemelt visszhangot keltő könyve gazdagabb és jobban kidolgozott térképanyagot érdemelt volna.

Raics István.

VERŐCZY IMRE: TITOKZATOS MAGAS ERŐK. Akik nem szónokolnak a fórumon és nem játszanak premier planban a történelem színpadán, hanem önmagukban merülve, lelkük felé fordulva keresik Isten szándékait, azok valamennyien úgy látják, hogy a sokat emlegetett új világot nem az anyag, az erőszak és a gyűlölet fogja felépíteni, hanem a lélek, a szeretet és a hit. Verőczy Imrének ez a 400 oldalas, módszeresen felépített műve meggyőzi az olvasót arról, hogy ez a meglátás igaz s hogy egy lelkibb kultúra

eljövetele bizonyosság. Szerző a titokzatos erőket, amelyek a mindennapi élet minden területén és állandóan minden ember életében megnyilvánulnak, szuggesztív erővel szemlélteti: „... a könyv egész terve magas lelki régiók felé törekvő ideális ambíciót árul el“ — írja Glattfelder Gyula csanádi püspök a könyvhöz írt előszavában. — „Jól esik tudni, hogy manapság nemcsak papok foglalkoznak a mélyebb lelki és kegyelmi élet problémáival, hanem vitéz honvédségünk tisztjei is s ez oly szellemről tesz tanúbizonyságot, amely garancia, hogy népünk legszélesebb rétegei közé is utat fog találni a felsőbb életszemlélet az egész harc előnyére.“

A szép kiállítású könyv a Kordánál kapható.

GIOVANNI PAPINI: AZ ÉN ITÁLIÁM. (*Athenaeum*. Fordította: Kállay Miklós.) Ha az Eskü-téren kitett római emlékeket nézzük, különös hangulat fog el bennünket. A római „limes“ szélénél állunk, a kétezer esztendővel ezelőtt ismert világ határán. Itt húzódtott a birodalom határa, itt állott egyik erődje ennek a határnak. A „mare internum“-tól fehéren kigyózó hadi és kereskedelmi utak lüktető erei futottak a „limes“-ekig. Az emlékek, mintha a Róma-centrumú kör sugarainak végpontjai lennének. Az Imperium Romanum egyenlő volt Európával és egyben az egész világgal. Cél tudatos biztonsággal indultak a légiók Afrikába, az Isterig, Hispaniába; örökségből: „tu regere imperio, Romane, memento...“. A terjeszkedés, a szellem és a kultúra dinamizmusa élt az imperiumban és élt tovább az imperium fészkeiben: Itáliában. Valami furcsa ozmózis volt a világ és Róma közt. Ez a különös átszivárgás százszer színesen Európává tette Rómát és rómaivá Európát. A megvert, szétforgácsolt Itáliában is ott él mindenhol ez az expanzio: belefeszülni Európába. Nem rendőrökkel, nem tankokkal, hanem a szellem nagy erejével. Ezt a magasabbrendű itáliai, latin imperializmust vagy a latin imperializmusnak ezt a magasabbrendű lendítő erejét akarja megmutatni *Papini*. Látjuk, hogy — *Papini* szerint — az olasz háborús cél nem nyersanyag szerzése, nem gyarmatok alapítása, hanem az örökségből fakadó kulturális küldetés vagy hivatás teljesítése. Színes rajzokban igazolja, hogy Itáliának joga van az európai kultúrhegemoniához. Érdekes könyv. Érdeklődéssel olvastam egy eskütéri padon, a régi „limes“ egy föld alá süllyedt erődje mellett.

Meggyes Ete.

MI NAGYOBB ÚR A PÉNZNÉL? A még több pénz! Ezt a „több pénzt“ csak úgy szerezhethjük meg, ha sorsjegyet veszünk. A sorsjegy megváltásának egyszerű tényével káprázatos lehetőségek nyílnak meg előttünk. Az új osztálysorsjáték húzásai *október 19-én* kezdődnek. Eddig feltétlenül vásárolja meg sorsjegvét. Az árak a következők: egy nyolcad sorsjegy P. 3.50, negyed sorsjegy P. 7.—, fél sorsjegy P. 14.—, egész sorsjegy P. 28.— Ilyen kis összeggel, amennyibe egy sorsjegy kerül, megnyerheti a 400.000 pengős jutalmat, a 300.000, 100.000, 70.000, 50.000 és 40.000 pengős főnyereményeket és a számos többi nagy nyeremény bármelyikét.

**VEGYEN
még egyet**

ha már van egy sorsjegye,
mert minél több
a sorsjegye,
annál nagyobb a
nyerési esélye!

**88.000 SORSJEGY,
44.000 NYEREMÉNY**
Tehát a sors-
jegyek fele nyer

**A sorsjegyek ára
osztályonként:**

Nyolcad . 3 1/2 P
Negyed . . 7.— P
Fél 14.— P
Egész . . . 28.— P

Kifizetni van idő
az október 19-én
kezdődő
húzás előtt.

**A szerencse útja
mindenkinek
nyitva áll!**

RENDELJEN

vagy vegyen

még ma

bármelyik

főárusítónál

*A SZENTISTVÁNI ÁLLAMESZMÉNEK KORSZERŰ
ÉRTELMEZÉSÉN MUNKÁLKODIK*

AZ ORSZÁG ÚTJA

ÁLLAM- ÉS NEMZETPOLITIKAI HAVI FOLYÓIRAT

Szerkesztik: BARANKOVICS ISTVÁN
ÉS DESSEWFFY GYULA GRÓF

Előfizetési ára egy évre 8 P, félévre 4 P, egyes szám ára 80 f.

Szerkesztőség és kiadóhiva-
tal: Budapest, VI., Aradi-
utca 8. - Telefon: 12-07-26.

ERDÉLY NAGY IRÓNÓJÉNEK
ÚJ REGÉNYE SAJTÓ ALATT

IGNÁCZ RÓZSA

Született Moldovában

SZERZŐ ÚJ KÖNYVÉRŐL

Mikor kisgyermek voltam, Erdélyben, a határszélen éltünk. Hallottam suttogni a székely cselédek között arról, aki valami nagy-nagy bűnt követett el, hogy átszökött gránicon és »bevezett Moldovába». Moldova az a hely volt gyermekkoromban, ahová elveszni mennek a magyarok.

És egyik hét év előtti nyári utamon magam is majdnem életemet veszítve megtapasztaltam a moldovai katolikus magyarok között, hogy mit jelent az: elveszni Moldovában.

Az én kis hősöm, David Ghergheli, akinek apját még Gergelynek hívták, már ott született a veszendőség földjén. Legyen hát regényének címe ez a pusztá tőmondat:

Született Moldovában.

DANTE - KIADÁS

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Possonyi László.